

Yayın Geliş Tarihi: 13.05.2025
Yayına Kabul Tarihi: 15.05.2025

Bu makale için önerilen kaynak gösterimi (Chicago 17. Sürüm):
Kılıç, Alev. "Olaylar ve Yorumlar." *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 77 (2025): 9-60.

Başyazı

OLAYLAR VE YORUMLAR

(FACTS COMMENTS)

Alev KILIÇ*

Öz: Bu incelemede Kasım 2024-Nisan 2025 tarihleri döneminde Ermenistan'daki iç gelişmeler, dış ilişkiler, Azerbaycan ile barış süreci ile Türkiye-Ermenistan arasındaki ilişkiler ve normalleşme süreci ele alınmaktadır.

Ermenistan yönetimi çalkantılı bir dönem geçirmiştir. İç politikada sayıca az fakat sesi gür çıkan muhalefet anayasa değişikliği hazırlığını, hükümetin "Ermeni Soykırımı" tanıtımının öncelik olmadığı beyanını ve Başbakan Nikol Paşinyan'ın soykırım söylemini irdeleyen, hatta sorgulayan ifadelerini vatana ihanet suçlamalarıyla en ağır şekilde eleştirmiştir. Hatta muhalefet, eleştirilerini yönetimin meşruiyetinin bulunmadığı noktasına kadar getirmiştir. Diğer taraftan yönetimin ifadeleri söylemde kalmış, Azerbaycan ile öngörülen barış antlaşmasının önündeki iki temel engel olan anayasa değişikliği ve Zangezur koridoru konularında somut bir gelişme kaydedilmemiştir.

Barış antlaşması sürecinde nihai taslak üzerinde mutabakat sağlanmış, metin imzaya hazır hale gelmiş, bu olumlu gelişme uluslararası alanda övgüyle karşılanmış, metnin bir an önce imzalanması ve onaylanması beklentisi ifade edilmiştir. Ancak engeller giderilemedikçe, sürecin sonuçlandırılmasının vakit alacağı anlaşılmıştır.

* ORCID: 0000-0001-5180-2896
E. Büyükelçi, Avrasya İncelemeleri Merkezi Başkanı, akilic@avim.org.tr

Dış politikada devam eden tavşana kaç, tazıya tut politikası ve aynı anda iki sandalyeye oturma gayretini sürdürebilmek zorlaşmış, hassas dengelerin dikkate alınması gereken gelişmeler ortaya çıkmıştır. Dengeli ve dengeleyici dış politika söylemi ile Batı'ya, AB'ye ve ABD'ye yaklaşılmış, AB'ye üyelik başvurusu girişimi başlatılmış, ABD ile stratejik ortaklık anlaşması imzalanmıştır. Ancak ABD yeni yönetiminin Rusya ile ilişkilere yaklaşımı, keza AB'nin ortaya çıkan zaafiyeti karşısında Rusya ile ilişkilerin ihmal edilmemesi gereği ortaya çıkmış, Batı'dan gelen aksine telkinlere rağmen Paşinyan Moskova'da Zafer Günü törenine katılmak zorunluğunu hissetmiştir.

Türkiye ile ilişkiler hareketliliğini korumuş, karşılıklı temaslarda aktif bir dönem yaşanmıştır. 24 Nisan anma günü etkinliklerinin sönük geçmesi özellikle Diasporada eziklik hissi ve tepki yaratmıştır. Ermeni Dışişleri Bakanı Ararat Mirzoyan beraberinde bir heyetle Antalya Diplomasi Forumuna katılmış, Türk Dışişleri Bakanı Hakan Fidan ile ikili görüşme yapmıştır. Ermeni tarafı Türkiye-Ermenistan sınırının kara ve demir yolu ulaşımı için açılması üzerinde durmuş, normalleşme sürecinin Azerbaycan-Ermenistan ilişkilerinin normalleşmesine bağlanmasını eleştirmiştir.

Antalya Forumunda üç Güney Kafkas ülkesinin dışişleri bakanları da ortak bir panel toplantısı yapmış, bu gelişme aralarında üçlü görüşme süreci başlatılmasına ilham vermiştir.

Anahtar Kelimeler: Paşinyan, Mirzoyan, Papikian, II. Karekin, Putin, Lavrov, Taşnaksutyun (EDF), Diaspora, Erdoğan, Fidan

Abstract: *This article covers the period of November 2024-April 2025 of the internal developments in Armenia, the foreign dynamics shaping its international relations, the ongoing process of signing the peace agreement with Azerbaijan and the bilateral relations of Türkiye and Armenia in the light of the process of normalisation of their relations.*

The Armenian government has passed through a turbulent period. Internally, the preparations for changing the constitution, Prime Minister Nikol Pashinyan's statement that the international recognition of the "Armenian Genocide" is not a priority for the government as well as the fact that he questioned, even challenged the "genocide" discourse was heavily criticized by the small but vociferous opposition as treason to the country. In fact, the opposition's criticisms reached to such an extent that they denied the legitimacy

of the government. On the other hand, official words were not put into deeds as no concrete steps were taken to overcome the two major impediments to concluding the planned peace agreement with Azerbaijan: the changing of the constitution and the Zangezur corridor.

The two parties, Armenia and Azerbaijan, announced the conclusion of the final draft text of the peace agreement, meaning the text was ready for signing, which drew international acclaim as a positive development with the expectation that it would be signed and ratified shortly. However, it has been acknowledged that the signing will have to wait until the expressed impediments are overcome.

Developments have emerged in foreign policy where prudence and caution were needed for sustaining the policies of running with the hare and hunting with the hounds as well as trying to sit on two chairs faced challenges. The proclamation of a balanced and balancing foreign policy provided the justification of siding with the West, the EU, and the US, leading to the application for membership in the EU and signing of a strategic partnership agreement with the US. However, it soon transpired that relations with Russia should not be underestimated in view of the new US administration's approach to Russia, as well as the surfacing fragility of the EU. Hence, Pashinyan yielded to the necessity of attending the Victory Day parade in Moscow despite the disapproval of the West.

Relations with Türkiye have kept their momentum, leading to an active period in bilateral contacts. The sobriety of the commemoration of 24 April caused pessimism and depression particularly in the Diaspora. Armenian Minister of Foreign Affairs Ararat Mirzoyan attended the Antalya Diplomacy Forum accompanied by officials and held a meeting with the Turkish Minister of Foreign Affairs Hakan Fidan. The Armenian side underlined the need for opening the Türkiye-Armenia border for land and railroad connections and expressed dissatisfaction with linking the bilateral process of normalization with the normalization of Armenia-Azerbaijan relations.

At the Antalya Forum, three participating Foreign Ministers of the South Caucasus countries took part in a trilateral panel discussion, which inspired the initiation of a process of trilateral meetings.

Keywords: *Pashinyan, Mirzoyan, Papikyan, Karekin II, Putin, Lavrov, Dashnaktsutyun (ARF), Diaspora, Erdogan, Fidan*

Ermenistan'daki İç Gelişmeler

Dönem içerisinde Ermenistan'da iç gelişmelere muhalefetin, barış antlaşması imzalanması uğruna devletin ve milletin hayati çıkarlarını ve varlığını tehlikeye attığı iddiasıyla, yönetime katı, şiddetli ve aşırı hücumu ve suçlamaları damgasını vurmuştur. İtiraz konularının başında yönetimin anayasa değişikliği önerisi, “Ermeni tarih mitolojisi” yerine “Ermenistan Devleti” kavramını vurgulaması ve 1915 olaylarına ilişkin söylem yumuşaması gelmiştir.

Muhalefetin yeni yüzü ve öncüsü olmak iddiasıyla yola çıkan Başpiskopos Galstanian 25 Ekim'de cumhurbaşkanlığı sarayı yakınlarında topladığı göstericilere Ermenistan'da rejim değişikliği için mücadeleye devam edeceği sözünü vermiş ancak gelecek eylemler için bir plan belirtmemiş ve dönem içinde silik kalmıştır. Kanada vatandaşlığından neden çıkmadığı sorusuna, “Başbakan olmayı hedeflemiyorum.” cevabını vermiştir. Galstanian, 27 Aralıkta düzenlediği yıl sonu basın toplantısında taraftarlarından, Başbakan Paşinyan'ı devirmede başarısız kaldığı için özür dilemiştir.¹

Mecliste 2025 yılı bütçe görüşmelerinde 31 Ekim'de bir soruya Dışişleri Bakanı Mirzoyan, “*Ermeni soykırımının uluslararası tanıtımı bir numaralı önceliğimiz değildir. Tarihteki trajik deliklerin araştırılmasının, Ermeni soykırımının, bir numaralı öncelik yapılması kesinlikle Dışişleri Bakanlığının gündeminde bulunmamaktadır.*” yanıtını kayda geçirmiştir.² Muhalefet derhal Bakan'ı inkârcılıkla, Türkiye'nin önceliklerini benimsemekle suçlamıştır.

Anayasa değişikliği konusunda Başbakan Paşinyan'ın çelişkili beyanları dönem içinde de devam etmiştir. 13 Kasım'da mecliste bir soruya cevaben Paşinyan, Ermenistan Anayasası'nda Karabağ'a ilişkin bir hüküm bulunmadığını, Azerbaycan'ın bu konudaki iddialarının doğru olmadığını, aslında Azerbaycan Anayasası'nda Ermenistan'ın toprak bütünlüğünü hedef alan ifadeler bulunduğunu tekrar iddia etmiştir.³ Bir gün sonra, 14 Kasım'da ise, Ermenistan Anayasası'nın giriş kısmında yer alan Bağımsızlık

1 Shoghik Galstian, “Armenian Protest Leader Admits ‘Mistakes’”, The Mirror Spectator, 2 Ocak 2025, <https://mirrorspectator.com/2025/01/02/armenian-protest-leader-admits-mistakes/>.

2 “Soykırım da Artık Bir Öncelik Değil”, *Ermenistan Kamu Radyosu*, 31 Ekim 2024, https://tr.armradio.am/2024/10/31/soykirim-da-artik-bir-oncelik-degil/?doing_wp_cron=1747218861.8346560001373291015625.

3 “Paşinyan, Ermenistan'ın Azerbaycan'dan Anayasa Değişikliği Talep Etmemesinin Nedenini Açıkladı”, *ArmenPress*, 13 Kasım 2024, <https://armenpress.am/tr/article/1204830>.

Bildirgesi'ni defalarca okuyup incelediğini ve şu vahim sonuca vardığını, Bağımsızlık Bildirgesi'nin içeriği ile Ermenistan Cumhuriyeti'nin varlığını sürdüremeyeceğini beyan etmiştir.⁴ Bu, geçmiş ifadelerinin tam tersi olmuştur. Anayasa Mahkemesi Başkanı hemen tepki göstererek buna kararı sadece halkın verebileceğini belirtmiştir.⁵ Diğer taraftan bir iktidar partisi milletvekili, bildirinin 1990 yılında, henüz Ermenistan bağımsızlığını kazanmadan kabul edildiğini, günümüz koşullarına uygun olmadığını, dolayısıyla Başbakan'ın yaklaşımını desteklediğini vurgulamıştır.

Kabinenin 15 Kasım toplantısında yasaların uygulanmasındaki zafiyetten şikâyet eden ve artık sabrının tükenmekte olduğunu belirten Paşinyan, 18 Kasım'da bazı üst düzey görevlilerin, görülen lüzum üzerine, istifalarını istediğini duyurmuştur. Aynı tarihte, İçişleri Bakanı, Bölgesel Yönetim ve Altyapı Bakanı, Yüksek Adalet Konseyi Başkanı, Yolsuzlukla Mücadele Komitesi Başkanı ve Devlet Gelirler Komitesi Başkanı istifa etmiştir.⁶ İçişleri Bakanlığına A. Sargsian, Bölgesel Yönetim ve Altyapı Bakanlığına ise D. Khudatian atanmıştır.⁷

Paşinyan Ermenistan Devlet Televizyonuna 22 Kasım'da verdiği, 90 dakika süren kapsamlı mülakatta “Ermenilerin Osmanlı Türkiye'sinde ve Batı Ermenistan'da uğradıkları soykırımın uluslararası tanıtılması” çağrısını da içeren 1990 Bağımsızlık Bildirisini tekrar eleştirmiş, Azerbaycan'ın “Batı Azerbaycan” söylemi nasıl rahatsızlık yaratıyorsa, “Batı Ermenistan” söyleminin de rahatsızlık yaratabileceğini anlamak gerektiğine işaret etmiştir. Muhalefetten bu benzetmeyi ve kurulan paralelliği kınayan ve suçlayan tepki gecikmemiştir. Koroya Fransa Büyükelçisi de katılmış, Batı Azerbaycan'ın İran'da bulunduğunu belirtmiştir.⁸

4 “Pashinyan Calls Armenia's Declaration of Independence “A Big Problem And Tragedy””, *Arka News Agency*, 14 Kasım 2025, https://arka.am/en/news/politics/pashinyan_calls_armenia_s_declaration_of_independence_a_big_problem_and_tragedy/.

5 “Constitutional Court Cannot Nullify Declaration of Independence, Says Chief Justice”, *ArmenPress*, 14 Kasım 2025, <https://armenpress.am/en/article/1204946>.

6 “Cabinet Members Resign Following Pashinyan's Criticism”, *Mirror Spector*, 19 Kasım 2024, <https://mirrorspectator.com/2024/11/19/cabinet-members-resign-following-pashinyans-criticism/>.

7 “Pashinyan: Resignations in Armenia are Systemic, not Personal”, *Arka News Agency*, 22 Kasım 2024, <https://arka.am/en/news/politics/pashinyan-resignations-in-armenia-are-systemic-not-personal/>.

8 Shoghik Galstian, “Pashinian Under Fire For Another ‘Pro-Turkish’ Statement”, *Azatutyun Radiokalyan*, 25 Kasım 2025, <https://www.azatutyun.am/a/33215221.html>.

Paşinyan, TV söyleşisinde artık Ermenistan'ın bağımsız bir devlet olduğunu, bu devletin “Gerçek Ermenistan” olduğunu, “Tarihi Ermenistan” ile özdeşleştirilmemesi, geleceğin bu gerçek üzerinde inşa edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu kapsamda Ağrı Dağı'nın Ermenistan'a ait olmadığını, Ermenistan'ın en yüksek dağının Arakads Dağı olduğunu hatırlatmıştır.⁹ Bu ifadeler muhalefet çevrelerinde ve diasporada tepki yaratmış; Paşinyan, Ermeni milliyetçilerinin hayallerini ve rüyalarını yıkmakla suçlanmıştır. Bir muhalefet milletvekili, “*Ermenistan, Ermeni karakteri, ulusal kimliğimiz Batı Ermenistan'da, özellikle Van'da doğmuş ve oluşmuştur.*” iddiasında bulunmuştur.

Karabağ'dan göç eden Ermeni nüfus dönem içinde Ermenistan için bir yük olmaya ve sorun yaratmaya başlamıştır. Kasım ayı sonuna kadar 1500 Karabağlı Ermeni vatandaşlık başvurusunda bulunmuş, yaklaşık 90.000 ise mülteci geçici koruma statüsü almıştır.¹⁰ Yönetim ikamet yardımıyla kısıntıya gideceğini açıklamıştır. Eski cumhurbaşkanlarının Karabağ konusunda kendisini suçlamaları üzerine Paşinyan muhataplarını televizyonda açık tartışmaya davet etmiş, açıklayacağı belgelerle mevcut durumun sorumluluğunun kendilerine ait olduğunu kanıtlayacağı tehdidinde bulunmuştur. Paşinyan 26 Mart'ta parlamentoda yaptığı konuşmada, Karabağ hareketinin artık sona ermesi gerektiğini zira Ermenistan'ın devlet varlığına karşı kullanıldığını ifade etmiştir.¹¹

29 Mart'ta yaklaşık 10 bin Karabağlı Ermeni Erivan'da haklarını savunmak için bir gösteri düzenlemiş, haklarının savunulmadığı iddia edilmiş, kendilerine desteğin azalması protesto edilmiştir.¹² Bu yönetim çevrelerinde tepkiye ve karşı suçlamaya neden olmuştur. Pasaport düzenlemesi de sorun olmuştur. İçişleri Bakanlığınca düzenlenen pasaportlarda, uluslararası kural gereği, doğum yeri ülkesi olarak Azerbaycan'ın kaydedilmesi protesto edilmiş ve pasaportların reddine yol açmıştır.

9 “Prime Minister Nikol Pashinyan’s Interview with Public Television”, *The Prime Minister of the Republic of Armenia*, 25 Ocak 2025, <https://www.primeminister.am/en/interviews-and-press-conferences/item/2025/01/25/Nikol-Pashinyan-Interview-Petros-Ghazaryan/>.

10 Ani Avetisyan, “Armenia to Reduce Housing Aid for Nagorno-Karabakh Refugees”, *Eurasianet*, 2 Aralık 2025, <https://eurasianet.org/armenia-to-reduce-housing-aid-for-nagorno-karabakh-refugees#:~:text=As%20of%20this%20November%2C%20only,secured%20jobs%20or%20started%20businesses>.

11 “‘Karabakh Movement Must Not Continue,’ Pashinyan Angrily Asserts”, *Asbarez*, 26 March 2025, <https://asbarez.com/karabakh-movement-must-not-continue-pashinyan-angrily-asserts/>.

12 Gayane Saribekian, “Thousands of Karabakh Armenians Protest in Yerevan”, *Azatutyun Radiokayan*, 30 March 2025, <https://www.azatutyun.am/a/33364015.html>.

Ekim ayında istifa eden Adalet Bakanı'nın yerine 5 Kasım'da atanan S. Galian Aralık ayı başında yaptığı açıklamada, başkanlığını yaptığı hükümet panelinin Paşinyan'ın 2026 yılı sonuna kadar yeni bir anayasa taslağı hazırlanması talimatını yerine getireceğini duyurmuştur. Bakan 14 Ocak'ta bu duyurusunu, bu kez, 2022 yılında kurulan Anayasa Reform Konseyi başkanı sıfatıyla yinelemiştir. ¹³Anayasa değişikliği konusu Azerbaycan ile barış antlaşması imzalanmasının önünde önemli bir engel olarak gündemde kalmıştır. Başta Paşinyan ve Mirzoyan olmak üzere yönetim bu konuyu çeşitli söylemlerle ve kendi içinde çelişkilerle bertaraf etmeye çalışmış ancak başarılı olamamıştır. Nihayet Başbakan Paşinyan 16 Nisan'da ilk defa kamuoyuna, yeni bir anayasa hazırlandığını ve metninde 1990 Bağımsızlık Bildirgesi'ne yer verilmeyeceğini duyurmuştur.¹⁴

Yönetimin Ermeni Apostolik Kilisesinin başı Katolikos ile olan sürtüşmesi dönem içinde de devam etmiştir. Bu durum yılın son günü kamuoyuna bir kez daha yansımıştır. Geleneksel olarak 31 Aralık gece yarısından önce patrik yeni yıl mesajını yayımlar, bunu cumhurbaşkanı veya başbakanın mesajı izlerdi. Bu yıl Paşinyan öne geçmek istemiş, Katolikos Karekin II kabul etmemiş, bunun üzerine Katolikos, mutad olduğu şekline aksine, devlet televizyonuna çıkmamış, mesajı özel bir TV kanalından yayınlanmıştır.¹⁵ 6 Ocak'ta Eçmiatzin'de düzenlenen geleneksel Noel ayinini yönetim bu yıl da boykot etmiş, Katolikos konuşmasında Ermenistan'ın karşı karşıya olduğu sorunlar arasında *"iktidar hursını"* saymıştır.¹⁶ Paşinyan 24 Ocak'ta İsviçre-Zürih'te de Ermeni toplumu temsilcileriyle yaptığı toplantıda, kilise ve devlet ayırımının gerekliliğini vurgulamış, *"Devlet kilisenin işlerine, kilise de devlet işlerine karışmamalıdır."* demiş ve kilisenin daha şeffaf olmasını istemiştir.¹⁷

13 Gayane Saribekian, "Government Signals Fresh Deadline for Drafting New Constitution", *Azatoryun Radiokayan*, 14 Ocak 2025, <https://www.azatoryun.am/a/33275637.html>.

14 "Pashinyan Believes New Constitution Must Not Contain Reference to Declaration of Independence, 'But It's Up To The People to Decide'", *ArmenPress*, 16 Nisan 2025, <https://armenpress.am/en/article/1217286>.

15 Astghik Bedevian, "Armenian Church Head to Shun State TV for New Year Address", *Azatoryun Radiokayan*, 26 Aralık 2024, <https://www.azatoryun.am/a/33253985.html>.

16 "Catholicos of All Armenians Karekin Bemoans Armenia's Ills in Christmas Message", *Mirror Spectator*, 9 Ocak 2025, <https://mirrorspectator.com/2025/01/09/catholicos-of-all-armenians-karekin-bemoans-armenias-ills-in-christmas-message/>.

17 "Highlighting Separation of Church and State, Pashinyan Calls for Transparency", *ArmenPress*, 25 Ocak 2025, <https://armenpress.am/en/article/1210425>.

Katolikos Karekin II, 20 Nisan'da Paskalya ayininde yaptığı konuşmada isim vermeden Paşinyan'ı hedef almış, "*Osmanlı Türkiye'sinde 1915 yılında cereyan eden soykırımı sorgulayan veya inkâr eden utanç verici çabaları*" kınamıştır.¹⁸

Zürih'teki 24 Ocak toplantısında Paşinyan tarihi bir çerçevede *Ermeni Soykırımı'nın* yeniden değerlendirilmesi zamanının geldiğini, özellikle "*Ne olduğunu ve nasıl olduğunu, nasıl algıladığımızı ve kimin gözünden algıladığımızı anlamalıyız 1939 yılında gündemde Ermeni Soykırımı konusu yok iken neden ilk defa 1950'de siyasi gündeme geldiğinin düşünülmesi gerekir.*" demiş, tarihi olayları "*kimlik tanımlanması*" ve güncel sorunları karşılamak için yeniden yorumlamak ihtiyacını vurgulamıştır. Bu sözler Ermenistan muhalefetine ve diasporada bomba etkisi yaratmış, Paşinyan inkârcılıkla suçlanma, Türk görüşlerini savunma ağır eleştirilerinin hedefi olmuştur.¹⁹ Paşinyan açıklamasında, "*Eğer yaşamış olduğun trajediye kendi gözlerinle bakarsan, acını anmak ve trajedinle yüzleşmek için bir aracıya ihtiyaç duymazsan, o zaman emperyalistin sana satacağı fazla bir şey kalmaz.*" demiştir. Bu ifade soykırımın tanınması çabasının gerisinde Sovyetler Birliği'nin ve Rusya'nın bulunduğu şekilde yorumlanmıştır.

Nitekim Rusya Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü 6 Şubat'ta adeta bu yorumu doğrulayan bir açıklama yapmıştır. Sözcü, Paşinyan'ın ifadelerinden duydukları şaşkınlığı gizlememiş, yıllar içinde oluşmuş ve formüle edilmiş bir tutumun Ermenistan içinde bir politika değişikliğine uğrayacağını hiç beklemediklerini ifade etmiş, ancak bu gelişmenin kendileri bakımından bir değişiklik getirmediğini, 1995 yılında devlet parlamentosu Duma'da kabul edilen *Ermeni Soykırımı* kararına bağlı olmaya devam ettiklerini vurgulamıştır.²⁰ Rusya Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü daha sonra 24 Nisan'da aşağıdaki açıklamayı yapmıştır:

"24 Nisan 20. yüzyılın en büyük trajedisi, Ermeni soykırımının 110. yıl dönümüdür. Rusya Federasyonu kardeş Ermeni ulusunun acısını her zaman

18 "Catholicos Karekin II Condemns Armenian Genocide Denial at Easter Mass", *Asbarez*, 21 Nisan 2025, <https://asbarez.com/catholicos-karekin-ii-condemns-armenian-genocide-denial-at-easter-mass/>.

19 Ruzanna Stepanian, "Pashinian Under Fire After Questioning Armenian Genocide", *Azatoryun Radio-kayan*, 27 Ocak 2025, <https://www.azatoryun.am/a/33290488.html>.

20 "Russia 'Stunned' By Pashinian's Armenian Genocide Comments", *The California Courier*, 6 Şubat 2025, <https://www.thecaliforniacourier.com/russia-stunned-by-pashinians-armenian-genocide-comments/>.

kendi acısı olarak hissetmiştir...1915 yılında Rus diplomasisinin başı S. Sazonov'un girişimiyle, uluslararası camianın aktörleri, olanları insanlığa karşı suç olarak tanımlamıştır.1915 yılında Rus İmparatorluk Kafkas Ordusu Rus-Türk sınırını açarak 350.000'den fazla Ermeni'nin hayatını kurtarmıştır... Rusya Ermeni soykırımını ilk tanıyan ülkelerden biridir. Devlet Başkanı Putin 2015 yılında, Ermeni Soykırımının yüzüncü yılı münasebetiyle Ermenistan'ı ziyaret etmiştir”²¹

Aşırılığı ve terör bağlantıları tescilli EDF (Ermeni Devrimci Federasyonu-Taşnaksutyun) saldırılarının öncülüğünü yapmış, 26 Ocak'ta ağır suçlamalar yapan bir bildiri yayınlamış, “*Türkiye-Azerbaycan eksenine boyun eğilmesi ulusal güvenliğimizi doğrudan tehdit eden düşmanca bir politikadır; devletimizin varlığını ve dünyadaki Ermenilerin temel çıkarlarını tehlikeye atar.*” iddiasında bulunmuştur.²² Lemkin Enstitüsü de geri kalmamış, akademik saygınlık görüntüsünü bir kenara bırakarak, ağır suçlamalara katılmış, Paşinyan'ın beyanının Ermeni soykırımının yerleşmiş tarihi bir gerçek olmasını sorgulamaya hizmet ettiğini savunmuştur.

Devam eden baskılar karşısında Paşinyan, 31 Ocak'ta düzenlediği basın toplantısında, “*Ermeni soykırımı reddedilemez ve tartışılmaz bir gerçektir; halkın kimliğinin ayrılmaz parçasıdır.*” demiştir.²³

Başbakana bağlı Diaspora İşleri Komiseri Sinanyan 26 Aralık'ta devlet radyosunda yaptığı bir açıklamada, diaspora ile ilişkilerde bir kopma olmadığını, aksine, artık çok daha aktif temasların yapıldığını, EDF (Ermeni Devrimci Federasyonu-Taşnaksutyun)'nin diasporada Ermenistan Devleti aleyhinde faaliyet gösterdiğini söylemiştir. EDF yetkilileri buna sert bir tepki göstermiş, Paşinyan yönetiminin ve Sinanyan'ın diasporayı dışladığını, iç politikada yer vermediğini. Türkiye ve Azerbaycan'ın temsilcileri olduklarını, Taşnakların ise 130 yıllık tarihlerinde ulus ve devlet çıkarlarının yanında durduğunu iddia etmiştir.²⁴

21 “Russia Always Perceived Armenian Genocide as Its Own Grief, Says Moscow”, *ArmenPress*, 24 April 2025, <https://armenpress.am/en/article/1218063>.

22 “ARF Supreme Council of Armenia Announcement”, *Asbarez*, 27 Ocak 2025, <https://asbarez.com/arf-supreme-council-of-armenia-announcement-2/>.

23 “Armenian Genocide is Undeniable Fact - Pashinyan”, *ArmenPress*, 31 Ocak 2025, <https://armenpress.am/en/article/1210874>.

24 “«Ձարեհ Մինայանը Պետք է Պատասխան Տա. Նույնիսկ Բացահայտ Թուրքամետ Օտարազգի Գործիչները Չեն Համարձակվել Այս Լեզվով Խոսել ՀՅԴ-Ի Մասին». Նժդեհ

Ermenistan yönetiminin, Ermenistan Cumhuriyetini ve devletin bekasını esas alan, tarihi tabulara eleştirici bakış getiren, diasporayı devleti yönlendiren değil, destek sağlayan konumda gören yaklaşımı militan diaspora örgütlerinde tepki yaratmış ve dönem içinde bu örgütlerin aralarındaki ayrılıkları bir kenara bırakarak ortak hedef doğrultusunda dayanışma çabası içine girdikleri görülmüştür. ABD’deki üç geleneksel Ermeni partisi; Sosyal Demokratik Hınçak, Ermeni Devrimci Federasyonu-Taşnaksutyun ve Ermeni Demokratik Lliberal-Ramgavar temsilcileri 16 Şubat’ta EDF’nin Glendale (Kaliforniya) merkezinde bir araya gelerek ortak bir bildiri yayınlamıştır. Son gelişmeler karşısında birlik olma gereğinin ifade edildiği bildiride, 24 Nisan anma törenlerinin birlikte daha coşkulu düzenlenmesi çağrısında bulunulmuştur.²⁵

EDF’nin 35. Dünya Kongresi 26 Şubat-6 Mart tarihlerinde Erivan’da yapılmıştır. Kongrede görüşülecek konular, Ermenistan’ın güvenliği, ülkeye yönelik iç ve dış tehditler, Ermenilerin ülkede ve diasporada karşılaştıkları sorunlar, ‘Artsakh’(Karabağ) Ermenilerinin temel haklarının korunması ve geliştirilmesi olarak belirlenmiştir.²⁶ Kongre sonunda yayınlanan bildiride öncelikli konular arasında soykırımın uluslararası alanda tanıtılması ve tazminat hususu yer almıştır. Bildiride stratejik hedeflerinin gerçekleşmesi için hükümetin değiştirilmesi gereği vurgulanmıştır.²⁷

Ermenistan’ın ikinci büyük kenti Gümrü’de 30 Mart’ta yapılan belediye seçimlerinde, iktidar partisi oyların %36,8’ini almış, ancak çoğunluğu sağlayamadığından, seçime katılan diğer üç partinin, aralarında ciddi görüş ayrılıkları bulunmasına rağmen, ortak bir aday üzerinde antlaşmaları üzerine başkanlık el değiştirmiştir.²⁸ Muhalefet bu sonucu Paşinyan’a olan güvenin azalmasının bir göstergesi olarak takdim etmiştir.

Գարագալըրյան”, 168.am, 26 Aralık 2025, https://168.am/2024/12/26/2146729.html?fbclid=IwY2x-jawHbGQRleHRuA2FlbQIxMQABHREsI85IUqDkVfG4fkyAQmq7Fb2H-fQFhxEveDdsB42qjYdfCv-lDAOnouO_aem_mblxNvxbk74g8ncUhy3ndg.

25 “Statement by Three Armenian National Political Parties”, *Asbarez*, 18 Şubat 2025, <https://asbarez.com/statement-by-three-armenian-national-political-parties/>.

26 “35th ARF World Congress Convenes in Yerevan”, *Asbarez*, <https://asbarez.com/35th-arf-world-congress-convenes-in-yerevan/>.

27 “ARF 35th World Congress Statement”, *Oragark*, 10 Mart 2025, <https://www.oragark.com/arf-35th-world-congress-statement/>.

28 “No Outright Winner in Gyumri Municipal Election”, *Hetq*, 31 Mart 2025, <https://hetq.am/en/article/173504>.

Paşinyan 26 Nisan’da, Ulusal Güvenlik Servisinin Sınırları Koruma Birlikleri günü münasebetiyle düzenlenen törene katılmış, yaptığı konuşmada, politika hedeflerinin Ermenistan sınırlarında giderek Ermeni birliklerin varlığını artırmak olduğunu belirtmiştir.²⁹

Milli marşın bestesi, güftesi ve temposunun yeniden düzenlenmesi meclisin ilgili komisyonunda Ocak ayında görüşülmüş ve uygun bulunmuştur.³⁰

Avrasya Kalkınma Bankası (EDB) 30 Aralık’ta yayınladığı raporunda, Kasım ayında Ermenistan dış ticaretinde ve ekonomisinde ciddi bir gerilemenin başladığını kaydetmiştir.³¹ Esasen beklenen bu gerilemenin önde gelen nedeninin altın ihracındaki düşüş olduğu belirtilmektedir. Geçen yıl kendi üretimi gibi gösterilip ihraç edilen altının gerçekte Rusya’dan ithal edilip BAE’ye ihraç edildiği, geçtiğimiz dönemde bunun 4.9 milyar dolara, yani Ermenistan’ın toplam ihracatının %47’sine ulaştığı kaydedilmektedir. Uluslararası kredi değerlendirme ajansı Fitch 27 Ocak’ta, 2025 yılı büyüme öngörüsünü %4.8’e, 2026 için %4.5’e indirmiştir.

Ocak ayı verilerine göre, toplam dış ticaret hacmi geçen yıl aynı aya göre %37.9 azalmayla 1.425.500.000 dolar olmuştur. Bu miktarın dökümü şöyledir: Avrasya Ekonomik Birliği ülkeleri ile: 467.201.600 dolar, (%53.8 azalma) -Rusya’nın payı 455.498.400 dolar- (%54.8 azalma), AB ülkeleri ile: 154.560.600 dolar, (%9.9 artış) -Almanya 26.999.400 dolar- (%8.7 azalma), -İtalya 24.507.900 dolar- (%19.9 azalma), -Belçika 15.986.300 dolar- (%14.7 artış), -Hollanda 12.094.100- (%63.9 artış), -Fransa 9.399.200 dolar- (%46.5 artış), diğer ülkeler içinde ön sırada -Çin 199.528.800 dolar- (%0.2 artış), -BAE 138.832.800 dolar- (%59 azalma), -İran 48.489.600 dolar- (%31.8 artış), -ABD 30.541.500 dolar- (%40.6 azalma), -Irak 24.535.400- (beş kat artış), -Güney Kore 17.093.400 dolar- (%26.7 artış), -İsviçre 15.707.400 dolar- (%13.6 artış), -Gürcistan 14.852.900 dolar- (%24.3 azalma).

29 “The Border Guard is a Symbol of Peace and Security, And Our Policy is to Increase The Presence of Border Guards Along The Borders of The Republic of Armenia. Prime Minister”, *The Prime Minister of the Republic of Armenia*, 26 Nisan 2025, <https://www.primeminister.am/en/press-release/item/2025/04/26/Nikol-Pashinyan/>.

30 “Armenian Parliament Committee Endorses Bill to Amend National Anthem”, *MassisPost*, 10 Ocak 2025, <https://massispost.com/2025/01/armenian-parliament-committee-endorses-bill-to-amend-national-anthem/>.

31 “EDB Names Reason Behind Armenia’s Economic Slowdown in November”, *Arka News Agency*, 30 Aralık 2024, <https://arka.am/en/news/economy/edb-reason-for-armenia-s-economic-slowdown-in-november/>.

Şubat ve Mart ayına ait veriler bu eğilimin devam ettiğini göstermiştir. Şubat ayı dış ticaret hacmi Ocak ayına göre %3.2, bir yıl öncesine göre %60.7 azalma ile 1 milyar 379.8 milyon dolar olmuştur. Mart ayı ise Şubat'a göre %21.4 artış göstermekle beraber, geçen yılın aynı ayına göre %31.8 azalma ile toplam 1 milyar 674.8 milyon dolar olmuştur.³² Dünya Bankası ve IMF'nin Nisan ayında Avrupa ve Orta Asya'da ekonomik gelişmelere ilişkin yayınladığı ilk çeyrek yıl raporunda, Ermenistan ekonomisi yıllık büyümesinin %4'e düşeceği, işsizlik oranının da 2024 yılında artarak %12.4'e çıktığı kaydedilmiştir.³³

Ermenistan ekonomisinin önemli girdilerinden birisi ülke dışında yaşayan veya çalışan Ermenilerin gönderdikleri paradır. 1995-2020 yılları arasında bu kaynak GSMH'nin ortalama %14'ünü oluşturmuştur. Ocak-Eylül 2024 döneminde ülkeye gönderilen para yaklaşık 4 milyar dolar olmuştur. Bu miktarın yaklaşık %78'i iki ülkeden, Rusya ve ABD'den gelmektedir. En büyük pay Rusya'ya aittir. 2024 yılında Rusya'dan 2.57 milyar doları aşkın giriş olmuştur. ABD'den gelenler ise 500 milyon dolar civarındadır.

Ekonomi Bakanı 13 Ocak'ta yaptığı açıklamada, 2024 yılında Ermenistan'ı 2 milyon 215 bin turistin ziyaret ettiğini, bu sayının bir yıl öncesine göre %7 azalma gösterdiğini duyurmuştur.³⁴ İlk sırada yer alan Rusya'dan gelen turist sayısı azalırken; Hindistan, BAE, Gürcistan, İran, Fransa, Çin ve Güney Kore'den gelenlerin sayısı artmıştır. 2025 yılı hedefi 2.5 milyon olarak öngörülmüştür. 21 Şubat'ta yapılan açıklamada, Yeni Yıl kutlama dekorasyonları için yapılan onca harcamaya rağmen Ocak ayında gelen turist sayısının 139.500'e düştüğü, Rusya %39,5, Gürcistan %13 ve İran'ın %9,4 ile ilk sırada yer aldığı duyurulmuştur.

Uluslararası Yeniden İnşa ve Kalkınma Bankası (IBRD) 22 Ocak'ta, enerji altyapısının modernleştirilmesi için Ermenistan'a 40 milyon dolar tahsis ettiğini duyurmuştur.³⁵

32 "Armenia's Foreign Trade Turnover Drops in First Quarter of 2025", *ArmenPress*, 25 April 2025, <https://armenpress.am/en/article/1218203>.

33 Robert Zargarian, IMF, "World Bank Note Slowing Growth in Armenia", *Azatutyun Radiokayan*, 28 Nisan 2025, <https://www.azatutyun.am/a/33399140.html>.

34 "About 2 million 215 thousand Tourists Visited Armenia in 2024: Number of Tourists from Russia Decreased", *1Lurer*, 13 Ocak 2025, <https://www.1lurer.am/en/2025/01/13/About-2-million-215-thousand-tourists-will-visit-Armenia-in-2024-the-number-of-tourists-from-Russia/1248562>.

35 "IBRD to Provide \$40 Million to Armenia for Energy Infrastructure Modernization", *ArmenPress*, 22 Ocak 2025, <https://armenpress.am/en/article/1210103>.

Ermenistan demografik verileri için alarm zilleri çalmakta, nüfus azalması devam etmektedir. 2024 yılının açıklanan ilk on bir ay verilerine göre, geçen yılın aynı dönemine göre, doğumlarda %7.8 azalma, ölümlerde %5.4 artış olmuş, böylece nüfus artışında %33.5 azalma ortaya çıkmıştır.³⁶

Ermenistan-Azerbaycan Barış Antlaşması Süreci

Dönem içinde Barış antlaşmasının tüm maddeleri üzerinde uzlaşmaya varılması ve nihayet imzalanması hususunda olumlu beyanlar ve iyimser beklentiler yaratılmasına rağmen, birkaç kritik konu üzerindeki anlaşmazlık çözülememiş, dolayısıyla görüşme ve müzakere süreci, zaman zaman karşılıklı suçlamalar ve zorlamalar içinde, devam etmiştir.

11 Kasım'da Bakü'de açılışı yapılan uluslararası İklim Değişikliği Çevre Konferansı COP29'a davet edilen Ermenistan'ın da katılmasıyla, iklim değişikliği konusunda uluslararası iş birliğinin daha da geliştirilmesinin yanı sıra, Güney Kafkaslarda barış sürecinin yeni bir ivme kazanması da ümit ediliyordu. Oysa Ermenistan'ın Azerbaycan için prestij kaynağı olan bu önemli uluslararası etkinliği, kabul edilmeyeceğini bildiği talepler öne sürerek katılmamak ve yandaşları aracılığıyla baltalamaya çalışmak girişimleri ile barış antlaşması sürecine incelediğimiz dönemin başında ciddi bir darbe indirmiş, iyi niyetine ve güvenilirliğine gölge düşürmüştür. Katılmama gerekçesi olarak tutuklu 23 Karabağ Ermenisinin serbest bırakılmaması ileri sürülmüştür.³⁷

COP29 daha başlamadan önce, merkezi Cenevre'de bulunan, Antelias Ermeni Katolikosu Aram I'in de Doğu Ortodoks Kiliseleri başkanı olarak yer aldığı, Dünya Kiliseler Konseyi (WCC) Azerbaycan'da savaş suçları ile yargılanan Karabağ eski Ermeni yetkililerinin serbest bırakılması talebinde bulunmuş, COP29 açılışının bir gün öncesi, 10 Kasım Pazar gününü tüm dünya kiliselerinde Ermenistan ve "Artsakh" (Karabağ) Ermenileri için dua etme günü ilan etmiştir.³⁸ Başta EDF partisi olmak üzere, radikal-militan

36 "Armenia's Birth Rate Drops 7.8% in First 11 Months of 2024", *Arka News Agency*, 13 Ocak 2025, <https://arka.am/en/news/society/armenia-s-birth-rate-drops-7-8-in-first-11-months-of-2024/>.

37 Astghik Bedevian, "Official Explains Armenian Boycott of COP29", *Azattyun Radikayan*, 21 Kasım 2024, <https://www.azattyun.am/a/33211122.html>.

38 "His Holiness Catholicos Aram I Presides over the Prayer Service for the Restoration of the Rights of the Indigenous People of Artsakh in Antelias", *The Middle East Council of Churches*, (erişim tarihi: 15 Mayıs 2025), <https://www.mecc.org/news-en/2024/11/12/his-holiness-catholicos-aram-i-presides-over-the-prayer-service-for-the-restoration-of-the-rights-of-the-indigenous-people-of-artsakh-in-antelias>.

diaspora örgütleri buna destek beyan etmiştir. ABD merkezli “*Freedom House*” 11 Kasım’da yayınladığı basın açıklamasında Azerbaycan’ı etnik temizlikle suçlamıştır.³⁹ ABD Kongresinde ve AB Parlamentosunda da destek beyanlarında bulunulmuştur. AB Komisyon Başkanı da, AB’nin tutumuna işaret eden bir yaklaşımla, toplantıya katılmamıştır. AB’nin Güney Kafkaslar ve Gürcistan Buhranı Özel Temsilcisi olarak atadığı Çekya vatandaşı M. Grono 1 Kasım tarihi itibarıyla görevine başlamıştır.

Katolikos Karekin II, Eçmiatzin’de 10 Kasım’da düzenlenen ayinde, Ermenistan ve diaspora kiliselerinde, “*Artsakh*” (Karabağ) Ermenilerinin, özellikle “*Artsakh Cumhuriyeti’nin*” Azerbaycan tarafından kaçırılan, haksız yere, uydurma ithamlarla tutuklanan askeri ve siyasi liderlerinin haklarının korunması için tüm Ermeniler dua ediyoruz, demiştir.⁴⁰

Azerbaycan kaynaklarından basına yansıyan bilgilere göre, antlaşma konusunda üç sorun bulunmaktadır: Toprak talebinin yer aldığı Ermenistan Anayasası’nın değiştirilmesi, tarafların “uluslararası hukuk savaşına” son vermesi, davaları geri çekmesi ve ortak sınırdaki konuşlanmış olan AB Gözlemci Misyonuna son verilmesi. Azerbaycan bakımından temel bir sorun olan “Zengezur Koridoruna” bu aşamada yer verilmemiştir. Azerbaycan Devlet Başkanı Aliyev 5 Aralık’ta yaptığı konuşmada, sadece anayasa değişikliğinin de yeterli olmadığını, 1980’lere kadar yaşadıkları Ermenistan’dan göçe zorlanan yaklaşık 300 bin Azerbaycan vatandaşının da geri dönüşlerinin sağlanması, bu amaçla “Batı Azerbaycan toplumu” ile görüşmelerin başlaması gerektiğini söylemiştir. Aliyev ayrıca Ermenistan’ın silahlanmaya son vermesini, silah alımını durdurmasını istemiştir.⁴¹ Bu talepler Ermenistan’da tepkiye yol açmış, tüm Ermeni çevrelerde Azerbaycan’ın barıştan yana olmadığı, barış antlaşmasını kösteklemek için devamlı yeni taleplerde bulunduğu, tavizler istediği iddialarını ön plana çıkartmıştır. ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü 25 Aralık’ta Ermenistan’ın silahlanması eleştirileri

39 “New Report: Azerbaijani Regime Ethnically Cleansed Nagorno-Karabakh According to International Fact-Finding Mission”, *Freedom House*, 11 Kasım 2024, <https://freedomhouse.org/article/new-report-azerbaijani-regime-ethnically-cleansed-nagorno-karabakh-according-international>.

40 “All-Armenian Prayer to Be Held for Armenian Prisoners in Baku on November 10”, *Media Max*, 7 Kasım 2025, <https://mediamax.am/en/news/society/56190/#:~:text=All%2DArmenian%20prayer%20will%20be,the%20Armenian%20and%20Diaspora%20dioceses.>

41 “To the participants of the Second International Conference on “The Right to Return: Advancing Justice for Azerbaijanis Expelled from Armenia”, *President of the Republic of Azerbaijan*, 5 Kasım 2024, <https://president.az/en/articles/view/67466>.

konusunda bir soruya verdiği yanıtta, ”ABD, Ermenistan’a ve Azerbaycan’a verdiği güvenlik yardımının saldırı amacıyla kullanılmayacağını ve devam eden barış sürecini baltalamayacağını veya engellemeyeceğini garanti eder.” demiştir.⁴²

Aliyev 7 Ocak’ta düzenlediği basın toplantısında, Ermenistan’ın silahlanmasını tekrar eleştirmiş, Ermenistan’da “faşizmin” ortadan kaldırılmasını istemiş, Zengezur Koridorunu tekrar gündeme getirerek, açılması gerektiğini ve açılacağını söylemiştir.⁴³ Mirzoyan yönetim adına Ermenistan’ın bilinen görüş ve söylemlerini tekrarlamış, “Batı Azerbaycan” söyleminin Ermenistan’dan doğrudan toprak talebi anlamına geldiğini ileri sürmüştür. Azerbaycan’ın iddia ettiği gibi, Ermenistan’ın Azerbaycan ile Türkiye arasında bir engel veya kama olmadığını, aksine bir bağlantı olmak istediklerini, ancak “koridor” kavramını kabul etmediklerini yinelemiştir.⁴⁴

Başbakan Paşinyan 13 Kasım’da parlamentoda yaptığı konuşmada, Azerbaycan’ın anayasa değişikliği taleplerini reddetmiş, Anayasa’da Karabağ’da toprak talebi bulunmadığını iddia etmiştir.⁴⁵ 22 Kasım’da verdiği bir TV mülakatında, iki ülke arasında sınır tespiti yapılan kesimde Ermenistan’ın AB gözlemcilerinin çekilmesini teklif ettiğini söylemiştir. AB Gözlemci Misyonunun bir yetkilisi 25 Kasım’da yaptığı açıklamada, görev sürelerinin 19 Şubat’ta sona ereceğini ve henüz görev süresinin uzatılmasına dair verilmiş bir karar bulunmadığını belirtmiştir.⁴⁶ Aynı mülakatta Paşinyan, tepki yaratan, Batı Azerbaycan-Batı Ermenistan paralelini de kurmuştur.

22 Kasım’da gerçekleşen bir TV söyleşisinde Paşinyan, Azerbaycan ile barış antlaşması yapılmasının önemini de vurgulamış, aynı derecede önemli olanın

42 “State Department Responds to Aliyev’s Claims of U.S. Arming Yerevan”, *Arka News Agency*, 25 Aralık 2025, <https://arka.am/en/news/politics/state-department-responds-to-aliyev-s-claims-of-u-s-arming-yerevan/>.

43 Hoory Minoyan, ”Aliyev Calls Armenia a “Fascist State””, *Armenian Weekly*, 8 Ocak 2025, <https://armenianweekly.com/2025/01/08/aliyev-calls-armenia-a-fascist-state/>.

44 “‘Armenia Wishes to be a Link between Azerbaijan and Turkey’: Ararat Mirzoyan”, *Alpha News*, 8 Ocak 2025, <https://alphanews.am/en/armenia-wishes-to-be-a-link-between-azerbaijan-and-turkey-ararat-mirzoyan/>.

45 “Pashinyan Explains Why Armenia Doesn’t Seek Azeri Constitutional Change”, *ArmenPress*, 13 Kasım 2025, <https://armenpress.am/en/article/1204830>.

46 “Armenia Awaits EU Decision on Observer Mission Extension”, *Caucasus Watch*, 20 Kasım 2025, <https://caucasuswatch.de/en/news/armenia-awaits-eu-decision-on-observer-mission-extension.html>.

iki ülkenin uzun vadede barış içinde bir arada yaşayacakları stratejik bir uzlaşmanın da tesis edilmesi olduğunu kaydetmiştir.⁴⁷

Paşinyan ArmenPress’de 19 Aralık’ta yayınlanan kapsamlı mülakatında özellikle barış antlaşması üzerinde durmuş, 17 maddelik antlaşmanın 15 maddesi üzerinde mutabakat sağlanmış olduğunu, antlaşmanın iç hukukun üstünde olacağını, dolayısıyla artık ortada toprak bütünlüğüne ilişkin bir endişe kalmayacağını, Ermenistan’ın hiçbir ülke ile silahlanma yarışı içinde olmadığını, silah alımının münhasıran Ermenistan’ın sınırlarını ve toprak bütünlüğünü korumak amacın taşıdığını, Minsk Grubunun lağvına da itirazları olmadığını, antlaşmanın imzalanması ile esasen bunun gerçekleşeceğini ifade etmiştir.⁴⁸

Rusya Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü 25 Aralık’ta yaptığı açıklamada, Minsk Grubunun lağvedilebileceğini, bunun gerçekleşebilmesi için ilk adımın Azerbaycan ve Ermenistan’ın bu yönde ortak bir talepte bulunması olabileceğini, esasen Ermenistan’ın Ekim 2022’de Prag zirvesinde Karabağ’ın Azerbaycan’a ait olduğunu tanımasıyla Minsk Grubu eş başkanlarının işlevinin fiilen sona ermiş olduğunu söylemiştir.⁴⁹ Konunun hukuki yönü ise, AGİT kararlarında oy birliği arandığı cihetle, sıkıntı yaratabilecektir.

Basında çıkan haberlerde 5 Aralık’ta Malta’da düzenlenen AGİT Dışişleri Bakanları toplantısında ABD Dışişleri Bakanı’nın yeni bir üçlü toplantısı yapma önerisinde bulunduğu, Ermenistan’ın olumlu yaklaştığı, Azerbaycan tarafının ise Biden yönetiminin “tarafı ve adil olmayan politikası” nedeniyle reddettiği duyurulmuştur.⁵⁰ ABD Dışişleri Bakanlığı’ndan 3 Ocak’ta yapılan açıklamada, taraflar arasında bir ilerleme kaydedilmesini sağlamak için herhangi bir düzeyde çalışmaya hazır oldukları bildirilmiştir.

47 “Prime Minister Nikol Pashinyan’s Interview with Public Television”, *The Prime Minister of the Republic of Armenia*, 22 Kasım 2025, <https://www.primeminister.am/en/interviews-and-press-conferences/item/2024/11/22/Nikol-Pashinyan-Interview/>.

48 “If Azerbaijan Doesn’t Have Intentions to Attack Armenia The Likelihood of Escalation in The Region is Zero – PM Pashinyan Responds to Aliyev”, *The Prime Minister of the Republic of Armenia*, 19 Aralık 2024, <https://www.primeminister.am/en/interviews-and-press-conferences/item/2024/12/19/Nikol-Pashinyan-Interview/>.

49 “Baku, Yerevan Can Jointly Initiate Dissolution of OSCE Minsk Group — Diplomat”, *TASS*, 25 Aralık 2025, <https://tass.com/politics/1893475>.

50 “Azerbaycan ve Ermenistan Dışişleri Bakanlarının Malta’da Görüşmeme Nedeni Belli Oldu”, *Oxu*, 5 Aralık 2025, <https://oxu.az/tr/siyasett/azerbaycan-ve-ermenistan-disisleri-bakanlari-malta-da-gorusecekler-mi>.

İlişkilerde kopukluk ve karşılıklı suçlamalar devam ederken. Dışişleri Bakanı Mirzoyan 11 Mart'ta yaptığı sürpriz bir açıklamada, “*Ermenistan ve Azerbaycan normalleşme süreci kapsamında, barış antlaşmasının taslağını sonuçlandırmaya çok yakınız.*” demiştir.⁵¹ Azerbaycan Dışişleri Bakanı Bayramov 13 Mart'ta yaptığı açıklamada Ermenistan'ın son iki madde üzerinde Azerbaycan'ın önerilerini kabul etmesiyle, barış antlaşması metni üzerinde müzakere sürecinin tamamlandığını teyit etmiştir.⁵² Aynı gün Paşinyan yaptığı açıklamada, barış antlaşmasının imzalanmasından sonra sınırlarda yabancı güçler konuşlandırılmayacağını söylemiştir.

Aynı gün Aliyev yaptığı açıklamada, “*Ermenistan'a güvenimiz sıfırdır. Bu nedenle hiçbir sözlerine güvenmiyoruz. İtimat etmiyoruz. Belge, sözlerin kayda geçtiği kâğıt istiyoruz. Anayasalarında toprak talebi bulunmadığından emin olmak istiyoruz. Oysa bu hala duruyor. AGİT Minsk Grubunun lağvedilmesini istiyoruz. Mesajımız budur.*” demiş, bu mesajdan, antlaşmanın imza sürecinde hala aşılması gereken engeller olduğu anlaşılmıştır.⁵³

Dışişleri Bakanı Mirzoyan 14 Mart'ta yaptığı açıklamada, antlaşmanın metni üzerinde mutabakat sağlandıktan sonra Azerbaycan'ın ileri sürdüğü ön koşulları kabul etmediklerini, bunların daha önce de gündeme getirildiğini ancak hiçbir zaman bunları müzakere etmediklerini, antlaşmayı imzalamaya hazır olduklarını, yeri ve zamanı konusunda istişarelerde bulunmayı karşı tarafa önerdiklerini belirtmiştir.⁵⁴ Aynı gün parlamentoda yaptığı konuşmada, hâlâ çözümlenmesi gereken bazı hususların bulunduğunu kabul etmiş, Ermenistan'ın varlığı için barışın tek yol olduğunu vurgulamıştır.

Antlaşmanın içeriğine ilişkin de bazı açıklamalarda bulunan Mirzoyan, göçmenlerin Karabağ'a dönüşü konusunun yer almadığını, keza egemenlik dışı bir koridora yer verilmediğini, Anayasa'ya ilişkin bir hükmün de bulunmadığını, hiçbir barış antlaşmasının ülkeleri ve halkları derhal bir araya getiremeyeceğini ifade etmiştir.

51 “Mirzoyan: Armenia and Azerbaijan are Very Close to Finalizing Draft Peace Agreement”, *News.am*, 11 Mart 2025, <https://news.am/eng/news/871102.html>.

52 “Azerbaycan ve Ermenistan Arasında Barış Antlaşması Metni ‘İmzaya Hazır’”, *BBC News Türkçe*, 13 Mart 2025, <https://www.bbc.com/turkce/articles/ckgyklj618yo>.

53 Ruslan Rehimov, “Azerbaycan Cumhurbaşkanı Aliyev, Fransa'nın Ermenistan'ı Yeni Savaşa Sürüklediğini Söyledi”, *Anadolu Ajansı*, 13 Mart 2025, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/azerbaycan-cumhurbaşkanı-aliyev-fransanın-ermenistani-yeni-savasa-surukledigini-soyledi/3508953>.

54 “Armenia Does Not Accept Azerbaijan's Preconditions After Agreement of Peace Treaty Text”, *ArmenPress*, 14 Mart 2025, <https://armenpress.am/en/article/1214463>.

Barış Antlaşması metni üzerinde mutabakat sağlandığı haberi uluslararası alanda memnuniyetle ve övgüyle karşılanmıştır. Rusya Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü, antlaşmanın imzalanmasına ev sahipliği yapmaya hazır olduklarını duyurmuştur. ABD ve AB antlaşmanın biran önce imzalanması çağrısında bulunmuştur. ABD Dışişleri Bakanı Rubio 14 Mart'ta yaptığı açıklamada, “Artık barışa adanmanın, antlaşmayı imzalamanın ve onaylamanın ve halk için yeni bir refah dönemi başlatmanın zamanıdır” demiştir.⁵⁵ Amerika Ermeni Ulusal Komitesi (ANCA) yöneticisi, Rubio'nun açıklamasının zamansız olduğunu, Ermenistan'ın güvenliğinin ve egemenliğinin teslim edildiği sahte bir barışın değil, Ermeni ulusunun haklarına saygı gösteren ve “Artsakh” (Karabağ) Ermenilerinin geri dönüşünü sağlayacak gerçek bir barış istediklerini beyan etmiştir.⁵⁶ Ermenistan muhalefet partileri ve radikal diaspora örgütleri de Ermenistan'ın teslim alınma endişesini dile getirmiş ve dikkatli olunması uyarısında bulunmuştur. Koçaryan'ın lideri olduğu Cumhuriyetçi Parti daha da ileri giderek, Paşinyan'ın böyle bir antlaşmayı Ermeni halkı adına imzalama meşruiyetinin bulunmadığını beyan etmiştir.

Paşinyan 26 Mart'ta parlamentoda bir soruya cevaben “Azerbaycan'a istişarelerin başlamasını önerdik. Hem açık hem diplomatik kanallardan işlem yapıyoruz. Diplomatik girişimleri açıklamak doğru olmaz. Sonuç alındığında herkes bilecektir.” yanıtını vermiştir.⁵⁷ Aliyev ise 2 Nisan'da, antlaşmanın imzalanabilmesi için belirttiği koşulları yinelemiştir.⁵⁸

Azerbaycan ve Ermenistan Dışişleri Bakanları, 4. Antalya Diplomatik Forumu münasebetiyle bir araya gelmiş ve 12 Nisan'da ikili bir görüşme yapmıştır. Basına yaptıkları açıklamada Mirzoyan, “tarihi ve emsalsiz” bir antlaşmanın imzaya hazır olduğunu, “eğer bir çatışma yoksa Minsk Grubuna da ihtiyaç” olmadığını, Ermenistan Anayasası'nda Karabağ'ın Ermenistan'ın bir parçası olduğuna dair bir hüküm bulunmadığını ifade etmiştir. Bayramov

55 “U.S. Secretary Of State: Now is Time for Azerbaijan And Armenia to Sign Peace Treaty”, *Apa*, 14 Mart 2025, <https://en.apa.az/foreign-policy/us-secretary-of-state-now-is-time-for-azerbaijan-and-armenia-to-sign-peace-treaty-462940>.

56 “ANCA Calls For Actual Peace Amid Reports of A One-Sided Azerbaijan “Agreement” Being Forced upon Armenia”, *ANCA*, 14 Mart 2025, <https://anca.org/press-release/anca-calls-for-actual-peace-amid-reports-of-a-one-sided-azerbaijan-agreement-being-forced-upon-armenia/>.

57 “Armenia Proposes Consultations with Azerbaijan on Venue and Timing of Peace Agreement Signing – PM”, *ArmenPress*, 26 Mart 2025, <https://armenpress.am/en/article/1215525>.

58 Ruzanna Stepanian, “Aliyev Again Rules out Unconditional Peace Deal with Armenia”, *Azattyun Radiokayan*, 2 Nisan 2025, <https://www.azattyun.am/a/33368783.html>.

ise Ermenistan Anayasası'nda Azerbaycan'dan toprak talebi bulunduğunu ve değiştirilmesi gerektiğini, keza Minsk Grubunun da lağvedilmesini istediklerini yinelemiştir.⁵⁹ Sonuç olarak, Antalya'da yakından ve ilgiyle izlenen ikili ve Gürcistan Dışişleri Bakanı'nın da katıldığı üçlü temaslarda bu aşamada yeni bir açılım veya söylem ortaya çıkmamıştır.

Ermenistan'ın Dış İlişkileri

Ermenistan'ın dış ilişkileri dönem içinde Batı'ya açılımına, Rusya'yı karşısına almadan çok taraflı ilişkilere dengeli dış politika söylemi vasıtasıyla ağırlık vermesi ile birlikte daha önce de nitelendirdiğimiz şekilde, aynı anda iki sandalyeye oturma veya iki ata binme çabaları giderek zorlanarak devam etmiştir.

Avrupa Birliğine üyelik için referandum yapılması girişimi yasal olarak gereken 50 bin imzayı aşarak Ekim ayı sonunda 60 bin olmuş, böylece konunun parlamento gündemine alınmasının yolu açılmıştır. Paşinyan, 9 Ocak'ta hükümetinin Ermenistan'ın AB üyeliği sürecini desteklediğini resmen açıklamıştır.⁶⁰ Rusya bu açıklamaya tepki göstermiş, Başbakan Yardımcısı, AB'ye katılma sürecinin Avrasya Ekonomik Birliğinden ayrılmanın başlangıcı olarak görülebileceği, aynı anda iki örgüte birden üye olunamayacağı, bunun Ermenistan'a büyük ekonomik maliyeti olacağı uyarısında bulunmuştur.⁶¹ AB Dış İlişkiler Sözcüsü, hazırlanacak kanunu inceleyeceklerini ve Ermenistan yetkilileriyle görüşeceklerini, Ermenistan'a 2024-2027 döneminde 270 milyon avro maddi destek sağladıklarını, AB-Ermenistan ilişkilerinin hiçbir zaman şimdiki kadar yakın olmadığını söylemiştir.⁶²

59 Ruslan Rehimov, Büşranur Keskinliç, "Azerbaycan ve Ermenistan Dışişleri Bakanları Antalya'da Görüştü" *Anadolu Ajansı*, 12 Nisan 2025, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/azerbaycan-ve-ermenistan-disisleri-bakanlari-antalyada-gorustu/3536200>.

60 "Armenia's Government Formally Takes Steps to Launch EU Accession Process", *The New Union Post*, 9 January 2025, <https://newunionpost.eu/2025/01/09/armenia-government-eu-accession-process/>.

61 "In Sign of Move Away from Moscow, Armenian Parliament Votes to Start EU Bid", *Radio Free Europe/Radio Liberty*, 26 Mart 2025, <https://www.rferl.org/a/armenia-russia-us-west-eu/33360738.html>.

62 "EU Announces New €270 Million Resilience and Growth Package for Armenia", *EU NeighboursEast*, 5 Nisan 2025, <https://euneighbourseast.eu/news/latest-news/eu-announces-new-e270-million-resilience-and-growth-package-for-armenia/>.

Ermenistan Ekonomi Bakanı, Rusya'nın uyarılarına yanıt olarak, 13 Ocak'ta, Ermenistan'ın henüz Avrasya Ekonomik Birliğinden ayrılma planı bulunmadığını, yerine bir başka kuruluş aramadığını, sadece iş birliği ortaklarını çeşitlendirmek sürecinde olduğunu belirtmiştir. AB ile ilişkileri "paralel gündem" olarak nitelendiren bakan, ekonomik istikrarı diğer ülkelerin ekonomileri ile bağlantılı bir ülke olmak istediklerini söylemiştir.⁶³ Diğer taraftan, Maliye Bakanı, hükümetin Avrasya Ekonomik Birliğinden olası bir ayrılmanın risklerini değerlendirmekte olduğunu kaydetmiştir.⁶⁴ Paşinyan da 17 Ocak'ta Putin'i arayarak durum hakkında bilgi vermiştir. Kremlin'den yapılan açıklamada, "*Paşinyan AB ile ilişkiler bağlamında Erivan'ın son adımları ile ilgili durumu anlattı. Rus lider bununla ilgili yorum ve değerlendirmelerini verdi.*" denmiş, Putin'in yorumlarına yer verilmemiştir.⁶⁵ İlerleyen süreçte bir soru üzerine Paşinyan, Ermenistan'ın AB'ye katılım süreci hakkında Rusya'nın bazı endişeleri var, demiştir.⁶⁶

Ermenistan Parlamentosu 26 Mart'ta AB üyelik sürecini onaylayan yasayı kabul etmiştir.⁶⁷

Aynı gün bir açıklama yapan Rusya Başbakan Yardımcısı, "*Ermenistan tercihini yapmalıdır. Aynı anda iki sandalyede oturmak kesinlikle mümkün değildir.*" demiştir.⁶⁸

Ermenistan Cumhurbaşkanı Haçaturyan, COP16 biyoçeşitlilik toplantısına katılmak üzere 29-31 Ekim tarihlerinde Kolombiya'ya, daha sonra Peru'ya gitmiştir.

63 Robert Zargarian, "Yerevan Has 'No Plans Yet' to Quit Russian-Led Trade Bloc", *Azatoryun Radiokayan*, 13 Ocak 2025, <https://www.azatoryun.am/a/33274100.html>.

64 "Finance Ministry: Armenia may Face Significant Challenges with Eaeu Exit", *Report News Agency*, 13 Ocak 2025, <https://report.az/en/region/finance-ministry-armenia-may-face-significant-challenges-with-eaeu-exit/>.

65 "Telephone Conversation with Prime Minister of Armenia Nikol Pashinyan", *President of Russia*, 17 Ocak 2025, <http://www.en.kremlin.ru/events/president/news/76123>.

66 "Russia Concerned about Armenia EU Move, Says Pashinyan after Putin Call", *ArmenPress*, 31 Ocak 2025, <https://armenpress.am/en/article/1210902>.

67 Csongor Körömi, "Armenian Parliament Adopts Law to Launch EU Membership Process", *Politico*, 26 Mart 2025, <https://www.politico.eu/article/armenia-adopts-law-launch-european-union-accession-process/>.

68 "Armenians Told To Choose Between EU, Russian-Led Bloc", *Azatoryun Radiokayan*, 27 Mart 2025, <https://www.azatoryun.am/a/33361885.html>.

Başbakan Paşinyan 7 Kasım'da Avrupa Siyasi Topluluğunun beşinci zirvesine katılmak üzere Budapeşte'ye gitmiş, bu vesileyle yaptığı ikili görüşmeler arasında Fransa Devlet Başkanı ile görüşmesi ön plana çıkmıştır.⁶⁹

Parlamento 15 Kasım'da, Avrasya Ekonomik Birliği (EEU) ile İran arasında 2019 yılında imzalanan serbest ticaret antlaşmasını Ermenistan bakımından onaylamıştır.⁷⁰

Paşinyan, 18 Kasım'da Vatikan'ı ziyaret etmiş ve Papa Francis ile görüşmüştür. Vatikan'dan görüşmeye ilişkin resmi veya basın aracılığıyla bir açıklama yapılmamıştır. Paşinyan Ermenistan'ın Vatikan ile "özel" ilişkisini övmüştür.⁷¹

Almanya Dışişleri Bakanı COP29 için Bakü'ye giderken 19 Kasım'da Ermenistan'a da uğramış ve Mirzoyan ile görüşmüştür.⁷²

Mirzoyan 25 Kasım'da, Ortak Güvenlik Örgütünün (CSTO) Astana'da yapılacak Dışişleri Bakanları toplantısına katılmayacağını bildirmiştir. Paşinyan da 28 Kasım'da izleyen zirveye katılmamıştır. Zirveden sonra basınla yaptığı söyleşide Rusya Devlet Başkanı, Ermenistan'ın Karabağ nedeniyle örgüte karşı tutumunu eleştirmiş, Ermenistan'ın bir dış saldırıya maruz kalmadığını, örgütün, üyelerinin dış saldırıya uğraması halinde harekete geçebildiğini vurgulamıştır.⁷³

Polonya Cumhurbaşkanı 25 Kasım'da Ermenistan'a resmi ziyarette bulunmuştur.⁷⁴

69 "Prime Minister Nikol Pashinyan's Working Visit to Hungary", *The Prime Minister of the Republic of Armenia*, 6 Kasım 2025, <https://www.primeminister.am/en/foreign-visits/item/2024/11/06/Nikol-Pashinyan-visiting-Hungary/>.

70 "Armenian Parliament Ratifies Eurasian Economic Union – Iran Free Trade Agreement", *ArmenPress*, 15 Kasım 2025, <https://armenpress.am/en/article/1205062>.

71 "Prime Minister Nikol Pashinyan's Working Visit to the Holy See (Vatican)", *The Prime Minister of the Republic of Armenia*, 18 Kasım 2025, <https://www.primeminister.am/en/foreign-visits/item/2024/11/18/Nikol-Pashinyan-visiting-Vatican/>.

72 Astghik Bedevian, "German FM Visits Yerevan En Route to Baku", *Azatutyun Radiokayan*, 20 Kasım 2025, <https://www.azatutyun.am/a/33209527.html>.

73 "Putin Denies Foreign Aggression against Armenia", *Azatutyun Radiokayan*, 28 Kasım 2025, <https://www.azatutyun.am/a/33219461.html>.

74 "President of Poland is on Three-Day Official Visit to Armenia", *ILurer*, 20 Kasım 2025, <https://www.ilurer.am/en/2024/11/25/President-of-Poland-is-on-a-three-day-official-visit-to-Armenia/1226389>.

26 Kasım'da basında çıkan haberlerde, Yunan basınına atfen, Yunanistan'ın elindeki Rus yapımı S-300 füzelerini Ermenistan'a vereceği, bu kararın tarihi bağlara, ortak dine ve Türkiye'nin Azerbaycan'a desteğine karşılık olarak alındığı belirtilmiştir.⁷⁵

Mirzoyan 28-29 Kasım'da, Finlandiya Dışişleri Bakanı'nın davetine icabetle Helsinki'ye gitmiştir. Mirzoyan daha sonra Uluslararası Ceza Mahkemesini kuran Roma Statüsü İmzacı Devletler Zirvesinde Ermenistan'ı ilk kez temsil etmiştir. Rusya, Ermenistan'ı, bu faaliyetlere katılmasının iki ülke ilişkilerine zarar vereceği hususunda uyarmıştır.⁷⁶ Mirzoyan 4-5 Aralık'ta Malta'da yapılan AGİT 31. Bakanlar Konseyi'ne katılmıştır.

Avrasya Ekonomik Birliğinin (EEU) yıl sonu zirvesinin, dönem başkanı olması itibarıyla Ermenistan'da yapılması gerekirken, Paşinyan zirveye ev sahipliği yapamayacağını bildirmiş, bunun üzerine zirvenin 25 Aralık'ta Rusya'da St. Petersburg'da düzenleneceği duyurulmuştur.⁷⁷ Basın haberlerinde gerekçenin, Paşinyan'ın tüm üye ülkeleri Ermenistan için arzulanır ortaklar olarak görmediği belirtilmiş, kastedilenin Rusya mı, Belarus mu olduğu spekülasyonları yapılmıştır.

Savunma Bakanı Papikyan 5 Aralık'ta gerçekleşen ABD ziyaretinde ABD'li mevkidaşı Austin ile görüşmüş, Ermeni Bakan görüşmede "stratejik ortaklık" konusunu ele aldıklarını belirtmiştir. Austin de, "*Yetiştirme ve manevralar; askeri eğitim ve kabiliyet geliştirme yoluyla gelişen stratejik ortaklığımızı görüştük.*" demiştir. Papikyan Vaşington'da iken, Yunanistan Büyükelçiliğinde Yunan mevkidaşı ile de bir görüşme yapmıştır. Fransa'ya da giden Papikyan 16 Aralık'ta Fransız mevkidaşı ile ve Fransa Devlet Başkanı'nın askeri danışmanı ile görüşmüştür. Basında çıkan haberlerde Fransa'nın Ermenistan'a, hava savunması da dâhil, savunma yardımını sürdüreceği kaydedilmiştir. Papikyan 6 Mayıs'ta da Yunanistan'a resmi ziyaret yapmış, Yunan mevkidaşı ile ikili ve heyetler arası görüşmelerde bulunmuştur. Aynı ziyarette, Atina'da, Papikyan'ın Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nden mevkidaşı ile de bir araya geldiği basında

75 "Greece may Hand Over Russian Air Defense Systems to Armenia – Enikos", *Arka News Agency*, 26 Kasım 2025, https://arka.am/en/news/politics/greece-may-hand-over-russian-air-defense-systems-to-armenia-enikos/?sphrase_id=2703928.

76 "Yerevan's Participation in ICC 'Directly Harms Russia-Armenia' Ties, Moscow Warns", *Asbarez*, 4 December 2024, <https://asbarez.com/yerevans-participation-in-icc-directly-harms-russia-armenia-ties-moscow-warns/>.

77 Ruzanna Stepanian, "Pashinian Confirms Refusal to Host Eurasian Union Summit", *Azatoryun Radio-kayan*, 4 Aralık 2025, <https://www.azatoryun.am/a/33226874.html>.

yer almıştır. Yunanistan ile savunma alanında sıklaşan bu temaslar basında S-300 ve diğer Rus füzelerinin transferine ilişkin olduğu yorumuna yol açmış, Rusya Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü bu haberlere tepki göstermiş, Rusya'nın izni alınmadan bu füzelerin devredilemeyeceğini ve bu yönde Rusya'ya bir başvuru olmadığını bildirmiştir.

Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı Parlamenter Asamblesi (PABSEC) 64. Genel Kurul toplantısı 11 Aralık'ta Erivan'da yapılmıştır.⁷⁸

Hindistan-İran-Ermenistan üçlü görüşmelerinin ikincisi 14 Aralık'ta Yeni Delhi'de yapılmıştır. Uluslararası Ulaşım Koridorunun (INSTC) ve Chabahar Liman'ının stratejik önemini ele alındığı toplantı sonunda yayınlanan ortak bildiri, üç ülkenin bağlantı girişimlerini, çok taraflı forumlarda hareketi ve bölgesel gelişmeleri görüştükleri belirtilmiştir.⁷⁹

Paşinyan, Avrasya Hükümetlerarası Konseyi'ne başkanlık etmek üzere 13 Aralık'ta Moskova'ya gitmiştir.⁸⁰ Kremlin'den yapılan açıklamada, Putin ile bir görüşmenin öngörülmediği, Paşinyan'ın St. Petersburg'da yapılacak geleneksel gayri resmi Bağımsız Devletler Topluluğu (CIS) zirvesine katılmasının beklendiği belirtilmiştir. Rusya'nın Ermenistan Büyükelçisi 16 Aralık'ta, Rusya'nın Ermenistan ile ilişkilerini muhafaza etme ve yeni bir düzeye çıkartma hususunda açık siyasi iradesi bulunduğunu ifade etmiştir.

Paşinyan, 23 Aralık'ta yaptırdığı testte COVID-19 pozitif çıktığı, 25 Aralık'taki testte negatif çıkmasına rağmen ihtiyaten Rusya'daki Avrasya Ekonomik Birliği ile Bağımsız Devletler Topluluğu zirvelerine katılmama kararı aldığını duyurmuş, dönem başkanı olduğu Avrasya Birliği Zirvesine uzaktan *Zoom* üzerinden katılmıştır.⁸¹ Ermenistan muhalefeti hastalığın bahane olduğunu, bu hareketle Paşinyan'ın, Putin'i küçük düşürdüğünü iddia etmiştir.

78 "64th plenary session of PABSEC General Assembly held in Yerevan", *ArmenPress*, 13 December 2024, <https://armenpress.am/en/article/1207458>.

79 "India, Iran, Armenia Hold 2nd Trilateral Consultations in New Delhi, Discusses Connectivity, Regional Cooperation", *The Economic Times*, 13 December 2024, <https://economictimes.indiatimes.com/news/india/india-iran-armenia-hold-2nd-trilateral-consultations-in-new-delhi-discusses-connectivity-regional-cooperation/articleshow/116271744.cms?from=mdr>.

80 "Pashinyan to Chair Eurasian Intergovernmental Council Session in Moscow", *ArmenPress*, 13 December 2024, <https://armenpress.am/en/article/1207357>.

81 Arshaluys Barseghyan, "PM Pashinyan sits out CIS Summit after Testing Positive for COVID-19", *OC Media*, 25 December 2025, <https://oc-media.org/pm-pashinyan-sits-out-cis-summit-after-testing-positive-for-covid-19/>.

19 Aralık'ta Atina'da, Ermenistan-Yunanistan ikili ve Ermenistan-Yunanistan-Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) heyetleri arası üçlü savunma istişare toplantıları yapılmıştır. Taraflar 2025 yılı ortak harekât planını ve Ermenistan-Yunanistan askeri iş birliği programını imzalamıştır.⁸²

Paşinyan 30 Aralık'ta Ermenistan-İran arasındaki tek sınır kapısında Rus askeri kontrolünün sona erdiğini, kapıdaki Rus muhafızların çekildiğini bildirmiştir.⁸³

Dönem içinde İran ile sıcak ilişkiler, karşılıklı ziyaretler gerçekleşmiş, düzeyin stratejik iş birliğine yükseltilmesi gündeme gelmiştir. 8 Ocak'ta İran Yüksek Ulusal Güvenlik Konseyi Sekreteri Ahmadian Erivan'da Ermenistan Güvenlik Konseyi Sekreteri Grigoryan tarafından ağırlandırılmıştır.⁸⁴ Başbakan Paşinyan tarafından da kabul edilen Ahmadian, Ermenistan'ın güneydeki yol politikasına İran'ın desteğini yinelemiş, dolaylı olarak Azerbaycan'ın güç kullanarak koridor açma tehdidine yanıt vermiştir.

İran Meclisi Ermenistan Dostluk Grubu 12-15 Ocak'ta Ermenistan'ı ziyaret etmiş, yakın ilgi görmüş, üst düzey temaslarda bulunmuştur.⁸⁵ 21 Ocak'ta Tahran'da İran Dışişleri Bakanı tarafından kabul edilen Ermenistan Dışişleri Bakan Yardımcısı Ermenistan'ın İran ile ilişkileri geliştirmeye ve derinleştirmeye verdiği özel önemi vurgulamıştır. İran Dışişleri Bakanı, yeni Cumhurbaşkanı yönetiminin Ermenistan ile ikili ilişkileri genişletmeye kararlı olduğunu ifade etmiştir.⁸⁶ İran'ın Ermenistan Büyükelçisi 6 Şubat'ta basına verdiği bir beyanda, iki ülkenin kapsamlı bir stratejik ortaklık antlaşması üzerinde çalıştığını açıklamıştır.⁸⁷ İki ülke dışişleri bakanları 24 Şubat'ta

82 "Armenia-Greece-Cyprus Trilateral Defense Consultations Held in Athens", *ArmenPress*, 20 December 2024, <https://armenpress.am/en/article/1207934>.

83 "Russian Border Guards Leave Armenia-Iran Checkpoint", *Azatoryun Radiokayan*, 30 Aralık 2024, <https://www.azatoryun.am/a/33258387.html>.

84 "Secretary of Iran's Supreme National Security Council Arrives in Armenia", *ArmenPress*, 8 Ocak 2025, <https://armenpress.am/en/article/1209013>.

85 Marianna Mkrtychyan, "Delegation of Iran-Armenia Parliamentary Friendship Group Arrives in Yerevan", *Arminfo*, 13 Ocak 2024, https://arminfo.info/full_news.php?id=88323&lang=3.

86 "FM Araghchi: Iran Determined to Broaden Ties with Armenia", *Islamic Republic News Agency*, 20 Ocak 2025, <https://en.irma.ir/news/85725564/FM-Araghchi-Iran-determined-to-broaden-ties-with-Armenia>.

87 "Ambassador: Iran and Armenia Work on Comprehensive Strategic Partnership Agreement", *Arka News Agency*, 6 Şubat 2025, <https://arka.am/en/news/politics/ambassador-iran-and-armenia-work-on-comprehensive-strategic-partnership-agreement/>.

Cenevre’de Silahsızlanma Konferansı marjında bir görüşme yapmıştır. İranlı bakan Güney Kafkaslar bölgesinin güvenliğine İran’ın desteğini vurgulamıştır.⁸⁸

İran Dışişleri Bakanı 24 Mart’ta Ermenistan’a resmi ziyaret yapmış, çok sayıda üst düzey temasta bulunmuştur. İranlı Bakan ulaşım yolları, Zengezur Koridoru konusunda İran’ın bilinen görüşlerini tekrarlamış, bölgede gerginliğin tırmandığını ifadeyle, sorunların çözümü için bir askeri harekâta başvurulmasına karşı olduklarını yinelemiş, Güney Kafkaslar bölgesinin İran dış politikasında stratejik önemini vurgulamıştır.⁸⁹ İran Dışişleri Bakan Yardımcısı 15 Nisan’da yaptığı beyanda, iki ülkenin köklü ilişkileri bulunduğunu, artık stratejik ilişkiler üzerine bir belge imzalamaya odaklanmaları gerektiğini ifade etmiştir.⁹⁰

Ermenistan ve İran askeri birlikleri ortak sınır boyunca 9-10 Nisan’da ortak askeri manevra yapmıştır.⁹¹ Ağır silahların ve keskin nişancı birliklerinin de yer aldığı manevraların bölgeyi istikrarsızlaştırmaya çalışanlara açık bir mesaj olduğu ifade edilmiştir.

AB Güney Kafkaslar ve Gürcistan Buhranı Özel Temsilcisi 10 Ocak’ta Ermenistan’ı ziyaret etmiştir.⁹² Nisan ayında tekrar gelmiş, 3 Nisan’da Mirzoyan ile görüşmüştür.⁹³

Dışişleri Bakanı Mirzoyan 14 Ocak’ta ABD’yi ziyaret etmiş, mevkidaşı Blinken ile bir süredir çalışmaları hakkında duyurular alınan “Stratejik Ortaklık Antlaşması”nı imzalamıştır. Blinken yaptığı açıklamada, ABD-

88 “Iran, Armenia FMs Meet on Sidelines of UN Conference in Geneva”, *Islamic Republic of Iran Ministry of Foreign Affairs*, 24 Şubat 2025, <https://en.mfa.ir/portal/newsview/762012>.

89 “Official Visit of the Foreign Minister of Iran to Armenia”, *Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Armenia*, 25 Mart 2025, https://www.mfa.am/en/press-releases/2025/03/25/Armenia_Iran/13143

90 “Iran, Armenia Should Elevate Ties to Strategic Partnership”, *Mehr News Agency*, 15 Nisan 2025, <https://en.mehrnws.com/news/230588/Iran-Armenia-should-elevate-ties-to-strategic-partnership>.

91 “Iran, Armenia Conclude Joint Military Drill Along Border”, *Xinhua*, 11 Nisan 2025, <https://english.news.cn/20250411/12baa69485e948199ed6d3f7f4519e43/c.html>

92 “Meeting of the Minister of Foreign Affairs of Armenia with the EU Special Representative for the South Caucasus and the Crisis in Georgia”, *Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Armenia*, 10 Ocak 2025, https://www.mfa.am/en/press-releases/2025/01/10/Mirzoyan_EU/13028.

93 “Meeting of the Foreign Minister of Armenia with the EU Special Representative for the South Caucasus and the Crisis in Georgia”, *Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Armenia*, 3 Nisan 2025, https://www.mfa.am/en/press-releases/2025/04/03/Mirzoyan_Grono/13165.

Ermenistan Stratejik Ortaklık Komisyonunu kurduklarını, bunun iki ülke ilişkilerinde önemli bir kilometre taşı olduğunu, Komisyonun ikili iş birliğini birçok kilit alanda genişletecek bir çerçeve sağladığını, bunların ekonomik konular, güvenlik ve savunma, demokrasi, adalet, kapsayıcılık ve insanlar arası iletişim olduğunu söylemiştir.

Ermenistan'a güvenlik ve savunma alanında, özellikle bağımsızlığını ve toprakları üzerinde egemenliğini korumak gayretlerine destek sağlamak üzere çalıştıklarını söyleyen Blinken, bu kapsamda gelecek ay, önümüzdeki haftalarda, bir gümrük ve sınır muhafız ekibinin Ermenistan'a gideceğini, Ermeni karşıtlarıyla sınır güvenliğini, sınırlarını kendisi koruyabilmek üzere, geliştirilmesi, güvenlik iş birliğinin güçlendirilmesi, Ermenistan'ın barışı koruma yeteneklerinin iki yıldır ikili olarak düzenlenen "Kartal Ortak" gibi manevralarla artırılması konularında çalışacaklarını açıklamıştır.

Mirzoyan imzaladıkları Stratejik Ortaklık Antlaşmasının güçlü bir çerçeve oluşturduğunu ve iş birliğine daha büyük bir heves şırına ettiğini, ABD'nin Güney Kafkaslar bölgesinde kalıcı ve sürdürülebilir barış için devrede olmasından duyduğu memnuniyeti ifade etmiş, ABD ile "123 Antlaşması" olarak bilinen nükleer iş birliği antlaşması müzakerelerine de başladıklarını duyurmuştur.⁹⁴

Antlaşmaya Rusya'nın tepkisi Dışişleri Bakanı Lavrov tarafından dile getirilmiş, iş birliği için ortak seçmenin Ermenistan'ın egemenlik hakkı olduğunu, Rusya'nın da Batılı ülkelerle, üçüncü taraflara karşı hareket içermeyen ortaklık antlaşmaları bulunduğunu, pratikte uygulamanın çerçeveden daha önemli olduğunu belirtmiştir.⁹⁵ Kremlin'in sözcüsü ise ABD'nin Kafkaslara müdahil olmasını eleştirmiş, ABD'yi Güney Kafkaslarda istikrarsızlaştırıcı rol oynamakla suçlamıştır.⁹⁶

Ermenistan basınında yapılan yorumlarda, aşırı beklentilerden kaçınılması, antlaşmanın Ermenistan'a güvenlik garantisi veya askeri yardım taahhüdü

94 "U.S., Armenia Sign Strategic Partnership Agreement", *Radio Free Europe*, 15 Ocak 2025, <https://www.rferl.org/a/armenia-partnership-agreement-blinken-mirzoyan-russia/33276117.html>.

95 Arshaluis Mgedesyan, "Moscow Comments on Armenia's Strategic Partnership with the U.S. and Plans to Join the EU", *Business Media*, 14 Ocak 2025, <https://bm.ge/en/news/moscow-comments-on-armenia-strategic-partnership-with-the-us-and-plans-to-join-the-eu>.

96 Aghakazim Guliyev, "Peskov: US Actions Undermine Stability in South Caucasus", *Caliber*, 14 Ocak 2025, <https://caliber.az/en/post/peskov-us-actions-undermine-stability-in-south-caucasus>.

içermediği uyarısı yer almış, ancak her hâlükârda antlaşmanın Ermenistan için ciddi bir diplomatik başarı olduğu kaydedilmiştir.

EDF (Ermeni Devrimci Federasyonu-Taşnaksutyun) ise başka bir telden çalmış, 18 Ocak'ta yayınladığı bildiriye, ortak jeopolitik hedefleri, bir Ermeni devletinin varlığında doğrudan çıkarı bulunan Rusya ile stratejik ittifak ilişkilerinin kuvvetlendirilmesi, İran ile askeri-siyasi ittifak oluşturulması talebinde bulunmuştur.⁹⁷

Başbakan Paşinyan 15 Ocak'ta, Ermenistan'ın izlediği dengeli ve dengeleyici dış politikanın temel hedefine ulaşmakta olduğunu aşağıdaki verilerle açıklamıştır:

“İran İslam Cumhuriyeti ile ilişkilerimiz her zamankinden daha esastır. Bu ilişkiler doğal çıkarlara dayalıdır. Bu işbirliği için en güvenilir tabanı ve istikrar garantisini oluşturur.

Gürcistan ile ilişkilerimiz stratejik ortaklık yörüngesindedir, yeni imkânlar ve kalkınma için potansiyel yaratmaktadır.

Türkiye ile ortak anlayış için görülür bir taban oluşturulmuştur.

Azerbaycan ile ilişkilerde Ermenistan mevcut bütün konularda yapıcı çözümler önermiştir. Ermenistan sadece öneriler değil çözümler sunmuştur. Bu kapsamda, bölgede tırmanmayı tahrik edecek tüm çabalar meşruiyetten ve tabandan yoksundur. Dolayısıyla, bölgede tırmanma girişimleri başarıya ulaşamayacaktır.

Rusya Federasyonu ile ilişkilerimiz her zamandan daha pragmatiktir, duygusallaşmadan somut konular üzerine odaklanmaktadır. Bu ilişkileri karşılıklı çıkar işbirliğine ve egemenliğe dayalı olarak geliştirmeye kararlıyız.

Fransa ile dostluğumuz kuvvetlenmiş ve gelişmiştir.

Avrupa Birliği ile ilişkilerimiz her zamandan daha yakındır ve bu Brüksel'de de böyle kaydedilmektedir.

ABD ile stratejik ortaklık başlatılmıştır.

97 “ARF: Azerbaijan and Turkey Impose Destructive Concessions on Armenia”, *PanArmenian*, 18 Ocak 2025, https://panarmenian.net/m/eng/news/318446?utm_.

Hindistan ile ilişkilerimiz yeni bir ağırlık ve anlam kazanmıştır.

Çin ile ilişkilerimiz gelişmekte ve derinleşmektedir.

Orta Doğuda ortaklık için yeni imkânlar yaratılmıştır.”⁹⁸

Ermenistan Genelkurmay Başkanı 15-17 Ocak'ta NATO Askeri Komitesinin ortak ülkelerin de katılımıyla yaptığı Genelkurmay başkanları toplantısına katılmak üzere Brüksel'e gitmiştir.⁹⁹ Kansas-Ermenistan iş birliği programı kapsamında, bir tümgeneral başkanlığında bir ABD askeri heyeti 21-23 Ocak'ta Ermenistan'da temaslarda bulunmuş, Genelkurmay Başkanı tarafından kabul edilmiştir.¹⁰⁰ Ermenistan Genelkurmay Başkanı Yardımcısı başkanlığında bir heyet 19 Mart'ta Stuttgart'ta ABD Avrupa Komutanlığı karargâhında ABD askeri yetkilileriyle görüşmüştür.¹⁰¹ Bu görüşme geçen yıl başlatılan sürecin ikincisi olmuştur. Basında çıkan, 151 birim ABD askeri teçhizatının Almanya'dan Gürcistan üzerinden Ermenistan'a sevk edileceği haberi üzerine Rusya'nın açıklama talebine Ermenistan'ın ABD'den askeri teçhizat transferi talebinde bulunulmadığı yanıtını aldıkları Rusya Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü tarafından 20 Mart'ta bildirilmiştir.¹⁰² 28 Nisan'da Gürcistan'da başlayan, Azerbaycan'ın da yer aldığı, on gün süren NATO askeri manevralarına Ermenistan'ın gözlemci olarak katıldığı bildirilmiştir.¹⁰³ Rusya Dışişleri Bakanlığı sözcüsü 6 Mayıs'ta düzenlediği basın toplantısında, “*NATO Güney Kafkas Cumhuriyetlerini nüfuz alanına çekme girişimlerini sürdürüyor.*” demiş, bunu örgütün yayılması olarak nitelendirmiştir.¹⁰⁴

98 Siranush Ghazanchyan, “Armenia’s Balanced Foreign Policy Reaching Its Primary Milestone – PM”, *Public Radio of Armenia*, 15 Ocak 2025, <https://en.armradio.am/2025/01/15/armenias-balanced-foreign-policy-reaching-its-primary-milestone-pm/>.

99 “Chief of General Staff of Armenian Army Participates in NATO Meeting”, *Report*, 16 Ocak 2025, <https://report.az/en/region/chief-of-general-staff-of-armenian-army-participates-in-nato-meeting/>.

100 “Kansas Military Delegation Visits Armenia: Cooperation Directions Discussed at the Ministry of Defense”, *MassisPost*, 23 Ocak 2025, <https://massispost.com/2025/01/kansas-military-delegation-visits-armenia-cooperation-directions-discussed-at-the-ministry-of-defense/>.

101 “Armenian, U.S. Military Officials Hold Talks in Germany”, *ArmenPress*, 19 Mart 2025, <https://armenpress.am/en/article/1214805>.

102 “Yerevan Responded to Moscow’s Request for the Pentagon to Transfer Equipment to Armenia”, *Eurasia Daily*, 20 Mart 2025, <https://eadaily.com/en/news/2025/03/20/yerevan-responded-to-moscows-request-for-the-pentagon-to-transfer-equipment-to-armenia>

103 “Armenia Joins NATO Drills in Georgia”, *Azatoryun Radiokayan*, 28 Nisan 2025, <https://www.azatoryun.am/a/33399249.html>.

104 “Moscow Warns of Growing NATO Influence in Caucasus”, *Asbarez*, 6 Mayıs 2025, <https://asbarez.com/moscow-warns-of-growing-nato-influence-in-caucasus/>.

Rusya Dışişleri Bakanının daveti üzerine Mirzoyan 21 Ocak'ta Moskova'ya gitmiştir. Bir yılı aşkın bir süreden sonra yapılan bu ilk yüz yüze görüşmede, Lavrov 2024 yılının ikili ilişkiler bakımından kolay bir yıl olmadığını, Rusya'nın gündemdeki bütün konuları dürüstçe görüşmek istediğini, Ermenistan'ın Rusya'nın doğal stratejik ortağı olduğunu, iyi komşuluk bağlarını geliştirmeye çalıştıklarını, Rusya'nın Ermenistan-Azerbaycan normalleşmesini desteklemeye hazır olduğunu vurgulamıştır. Mirzoyan Ermenistan'ın uluslararası platformlarda her zaman Rusya'nın çıkarlarını dikkate almaya çalıştığını, Rusya'dan da aynı yaklaşımı beklediklerini söylemiş, Ermenistan'ın talebi üzerine Rus sınır muhafızlarının geçici olarak İran'la olan sınırı koruduklarını, bu sürenin sona erdiğini, artık Rusya'ya sağladıkları bu hizmetten dolayı teşekkür etme zamanının geldiğini ifade etmiştir.¹⁰⁵ Ocak ayı başından itibaren Ermenistan-İran sınır kapısındaki Rus muhafızlar ayrılmış görev tamamıyla Ermeni hudut servisine devredilmiştir.¹⁰⁶

Nordik-Baltık 8 Ülke Parlamento heyetleri, başkan veya başkan yardımcısı düzeyinde 22 Ocak'ta Ermenistan'ı ziyaret etmiştir.¹⁰⁷

Paşinyan Davos Ekonomik Forumuna katılmış, 25 Ocak'ta yaptığı konuşmada uyguladıkları dengeli ve dengeleyici dış politikayı anlatmıştır. Toplantı marjında NATO Genel Sekreteri ile de görüşmüş, NATO'nun Ermenistan'ın egemenliğini, toprak bütünlüğünü ve barış gayretlerini tanıdığını belirtmiştir.¹⁰⁸

Paşinyan ile sözlü çatışmaları ve gergin ilişkileri bilinen Belarus Cumhurbaşkanı 26 Ocak'ta yaptığı açıklamada Ermenistan'ı Batı ile flört etmenin, AB'ye yaklaşmanın tehlikeleri konusunda uyarmıştır.¹⁰⁹

105 "Foreign Minister Sergey Lavrov's Statement and Answers to Media Questions Following Talks with Armenian Foreign Minister Ararat Mirzoyan", *The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation*, 21 Ocak 2025, https://mid.ru/en/press_service/photos/meropriyatiya_s_uchastiem_ministra/1992316/.

106 "Russian Border Guards Leave Armenia-Iran Checkpoint", *Azattyun Radiokayan*, 30 Aralık 2024, <https://www.azattyun.am/a/33258387.html>.

107 "Delegations of Presidents and Vice Presidents of Nordic-Baltic Eight Parliaments Arrive in Armenia", *ArmenPress*, 22 Ocak 2025, <https://armenpress.am/en/article/1210180>.

108 "We Have Decided to Adopt a Balanced and Balancing Foreign Policy, Which Means That We Will Try to Balance Relations with the EU, Russia and Regional Powers, Prime Minister", *The Prime Minister of the Republic of Armenia*, 23 Ocak 2025, <https://www.primeminister.am/en/press-release/item/2025/01/23/Nikol-Pashinyan-Panel-discussion/>.

109 "Lukashenko Warns Armenia Against Flirting with the West", *Belta*, 26 Ocak 2025, <https://eng.belta.by/president/view/lukashenko-warns-armenia-against-flirting-with-the-west-164953-2025/>.

Gürcistan Başbakanı 30 Ocak'ta Erivan'da Paşinyan ile görüşmüş, daha sonra iki başbakan Ermenistan-Gürcistan Ekonomik İşbirliği Hükümetlerarası Komisyonunun 14. toplantısına başkanlık etmiştir. Ortak basın toplantısında Paşinyan ortak sınırı tespit sürecini yeniden harekete geçireceklerini söylemiştir. Bu vesileyle iki ülke dışişleri bakanları da görüşmüş ve daha sonra ortak basın konferansı düzenlemiştir.¹¹⁰

AB Konseyi, Dış İlişkiler Temsilcisi'nin önerisi uyarınca, Avrupa Birliğinin Ermenistan Misyonu'nu 19 Şubat 2027'ye kadar iki yıl süreyle uzatma kararı almıştır. Bunun için 44 milyon avro tahsis edilmiştir.¹¹¹ Rusya ve Azerbaycan'ın bu misyona itirazları devam etmektedir. Rusya Dışişleri Bakanlığı sözcüsü 17 Nisan'da, AB ülkelerinin Güney Kafkasları küresel aracılı savaşta yeni bir cephe olarak gördüklerini, Avrupalı gözlemcilerin bölgeye istikrar getirmedeğini, tersine yeni bölünme hatları, yeni gerginlik kaynakları, yeni sorunlar yarattıklarını ileri sürmüştür; Fransa'nın ve AB'nin hedefi Ermenistan halkının mı yoksa NATO'nun mu çıkarlarıdır, sorusunu yöneltmiştir. Bölgede yabancı güçlere karşı olan İran ise sessiz kalmış, hatta İran'ın Ermenistan Büyükelçisi AB misyonunun varlığını anlayışla karşıladıklarını ifade etmiştir.¹¹²

Ermenistan basınında misyon şefiyle kapsamlı bir mülakat yayınlanmış, "Misyona sayısında ve yapısında bir değişiklik öngörülüyor mu?" sorusuna şu yanıtı vermiştir: "Hayır. İkinci dönemde de ilk dönemdeki aynı görevi sürdüreceğiz. İlk olarak, sınır boyunca ve çatışma hattında devriye ve rapor; ikinci görev insani güvenlik devriyesi. Bununla kastedilen, çatışmadan etkilenen bölgelerde yerel halkın emniyet ve güvenlik algılarını artırmak, üçüncü olarak da, güvenlik inşasına katkıda bulunacak adımlar".

Paşinyan Uluslararası Din Özgürlüğü Zirvesine Ulusal Dua Kahvaltısına katılmak üzere 3-7 Şubat'ta Vaşington'a gitmiştir. 3 Şubat'ta Ermenistan Büyükelçiliğinde Ermeni toplumu temsilcileriyle görüşmüş, Atlantik

110 "The 14th Session of the Intergovernmental Commission on Economic Cooperation Between Armenia and Georgia Took Place", *The Prime Minister of the Republic of Armenia*, 30 Ocak 2025, <https://www.primeminister.am/en/press-release/item/2025/01/30/Nikol-Pashinyan/>.

111 "Armenia: Council Extends the Mandate of the EU Civilian Mission for Two Years", *European Council*, 30 Ocak 2025, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2025/01/30/armenia-council-extends-the-mandate-of-the-eu-civilian-mission-for-two-years/>.

112 "EU Sees South Caucasus as Another Front of Hybrid Warfare — Russian MFA", *TASS*, 17 Nisan 2025, <https://tass.com/politics/1945299>.

Konseysi'nde de bir konuşma yapmıştır.¹¹³ Paşinyan'ın ABD'ye gitmekteki esas amacının yeni yönetimle temas sağlamak olduğu açıktır. Ancak bu gerçekleşmemiş, yeni yönetim yetkilileriyle bir görüşme sağlanamamıştır. Ayrıca katıldığı zirvenin hazırlayıcıları arasında radikal diaspora örgütleri temsilcileri, Apostolik Kilise ve muhalif çevreler yer aldığından, uyguladığı politika ve söylemleri nedeniyle eleştiriye maruz kalmış, hatta protesto edilmiştir.

Savunma Bakanı Papikian 13 Şubat'ta Hindistan'da bir askeri fuara katılmış, bu vesileyle Hint mevkidaşı ile de görüşmüştür. Taraflar, son yıllarda gelişen ilişkilerin daha da derinleştirilmesi dileğinde bulunmuştur.¹¹⁴ Dışişleri Bakanı Mirzoyan 9-11 Mart tarihlerinde bir konferans vermek üzere Hindistan'a gitmiş, daha sonra Hint mevkidaşı ile ikili ve heyetler arası görüşme yapmıştır.¹¹⁵

Başbakan Paşinyan 13-16 Şubat tarihlerinde Münih Güvenlik Konferansı'na katılmış, bir yuvarlak masa tartışmasında konuşmuştur. Paşinyan bu vesileyle, aralarında Almanya Şansölyesi'nin, Irak Kürdistan Bölgesel Yönetim Başkanı'nın da bulunduğu çok sayıda ikili görüşme yapmıştır. Münih Güvenlik Konferansına Savunma Bakanı Papikian ve Almanya Genelkurmay Başkanı'nın davetlisi olarak, Genelkurmay Başkanı Asriyan da katılmıştır.¹¹⁶ Münih Konferansı'na katılıma ilişkin Ermenistan basınında çıkan yorumlarda, Ermenistan'ın artık Rusya nüfuzunda olmayan bağımsız; Fransa, ABD ve Hindistan'a yaklaşan bir ülke olarak görüldüğü yer almıştır.

Genelkurmay Başkanı Asriyan Yunan mevkidaşının daveti üzerine 27 Şubat'ta Atina'ya gitmiş, ikili ve heyetler arası görüşmelerde savunma iş birliği üzerine odaklanılmış, taraflar ayrıca Ermenistan-Yunanistan-Güney Kıbrıs Rum Yönetimi üçlü iş birliği konusunu ele almıştır.¹¹⁷

113 "Prime Minister Nikol Pashinyan's Working Visit to the USA", *The Prime Minister of the Republic of Armenia*, Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2025, <https://www.primeminister.am/en/foreign-visits/item/2025/02/03/Nikol-Pashinyan-visiting-Vashington/?ref=oc-media.org>.

114 "Armenia, India To Deepen Military Ties", *Azatoryun Radiokayan*, 13 Şubat 2025, <https://www.azatutyun.am/a/33313601.html>.

115 "Visit of H.E. Ararat Mirzoyan, Minister of Foreign Affairs of the Republic of Armenia to India", *Ministry of External Affairs Government of India*, 10 Mart 2025, <https://www.mea.gov.in/press-releases.htm?dtl/39146>.

116 "Prime Minister Nikol Pashinyan's Working Visit to the Munich", *The Prime Minister of the Republic of Armenia*, Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2025, <https://www.primeminister.am/en/foreign-visits/item/2025/02/13/Nikol-Pashinyan-visiting-Munich/>.

117 "The Delegation Led by Edward Asryan is on an Official Visit to the Hellenic Republic", *Ministry of Defence of the Republic of Armenia*, 27 Şubat 2025, <https://www.mil.am/en/news/12639>.

Hollanda Dışişleri Bakanı 12 Mart'ta Ermenistan'ı ziyaret etmiş, görüşmelerden sonra Stratejik Otaklık Bildirisi imzalanmıştır.¹¹⁸

Mirzoyan 19-20 Mart'ta Brezilya'ya resmi ziyarette bulunmuştur.¹¹⁹

Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan Dışişleri Bakan yardımcıları 17 Nisan'da Tiflis'te üç Güney Kafkas ülkesinin ilk üçlü toplantısını yapmıştır.¹²⁰

Slovenya Dışişleri Bakanı 16 Nisan'da Ermenistan'ı ziyaret etmiştir.¹²¹

Paşinyan 28 Nisan'da Estonya'ya resmi ziyarette bulunmuştur.¹²²

Gürcistan'ın yeni cumhurbaşkanı 28 Nisan'da Ermenistan'a resmi bir ziyaret için gitmiş, Haçaturyan ile ikili ve heyetler arası görüşmelerden sonra ortak basın toplantısı yapılmıştır.¹²³

9 Mayıs'ta Rusya'da geleneksel törenle ve üst düzey uluslararası katılımı kutlanan Zafer Günü'ne Paşinyan da katılmış, bu münasebetle yayınladığı kapsamlı bildiriye, *“Bugün bizim de bölgemizin geleceğinin barış ve refahına katkıda bulunma şansımız var: Ermenistan ile Azerbaycan arasında barış ve devletlerarası ilişkiler kurulmasına ilişkin antlaşma taslağı tamamlanmış, imzayı beklemektedir. Biz bu yoldayız. Bölgemiz barış ve refah içinde yaşamayı hak etmiştir ve böyle olmalıdır. Bütün iç ve dış tahriklere rağmen, Ermenistan ile Azerbaycan arasında savaş olmayacaktır, barış olacaktır”* demiştir.¹²⁴

118 “Signing of the Joint Declaration on the Strategic Partnership Between the Republic of Armenia and the Netherlands”, *Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Armenia*, 12 Mart 2025, https://www.mfa.am/en/press-releases/2025/03/12/Armenia_Netherlands/13109.

119 Siranush Ghazanchyan, “Armenian FM to Pay Official Visit to Brazil”, *Public Radio of Armenia*, 19 Mart 2025, <https://en.armradio.am/2025/03/19/armenian-fm-to-pay-official-visit-to-brazil/>.

120 “Armenia, Azerbaijan, Georgia Hold First-Ever Trilateral Talks”, *Azatoryun Radiokayan*, 17 Nisan 2025, <https://www.azatoryun.am/a/33388513.html>.

121 “Slovenian Foreign Minister to Pay Official Visit to Armenia”, *Arka News Agency*, 15 Nisan 2025, <https://arka.am/en/news/politics/slovenian-foreign-minister-to-pay-official-visit-to-armenia/>.

122 “Prime Minister Nikol Pashinyan’s Official Visit to the Republic of Estonia”, *The Prime Minister of the Republic of Armenia*, Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2025, <https://www.primeminister.am/en/foreign-visits/item/2025/04/27/Nikol-Pashinyan-visiting-Estonia/>.

123 “President Vahagn Khachaturyan met with President of Georgia Mikheil Kavelashvili, who is on an Official Visit to Armenia”, *The President of the Republic of Armenia*, 29 Nisan 2025, <https://www.president.am/en/press-release/item/2025/04/29/President-Vahagn-Khachaturyan-met-with-the-President-of-Georgia/>.

124 “Prime Minister Nikol Pashinyan’s Message on the Occasion of May 9”, *The Prime Minister of the Republic of Armenia*, 9 Mayıs 2025, <https://www.primeminister.am/en/statements-and-messages/item/2025/05/09/Nikol-Pashinyan-Congratulations/>.

Bilindiği gibi Paşinyan geçen yılki Zafer Günü törenine, davet edilmesine rağmen, katılmamıştı. Keza 2024 Aralık ayında Rusya’da düzenlenen Bağımsız Devletler Topluluğu zirvesine de hastalığını mazeret göstererek katılmamıştı.¹²⁵ AB’nin Moskova’daki zafer günü törenlerini boykot etmesine ve dolaylı yollardan Paşinyan’a gitmeme telkininde bulunmasına rağmen, bu kez Paşinyan Putin’e verdiği sözü tutmuştur. Moskova’ya gideceğini teyit etmesi üzerine parlamentoda da sorulara muhatap olan Paşinyan, verdiği yanıtta dengeli ve dengeleyici dış politika söylemini esas almış, Batı’ya yakınlaşmanın Rusya’ya karşı olmak anlamına gelmediğini, Rusya ile de iyi ilişkiler sürdürülmesine devam edileceğini vurgulamıştır.¹²⁶ Rusya’ya ilişkin ABD’nin yaklaşımının belirsizliğini koruduğu, AB’nin ise zafiyetinin ortaya çıktığı, güvencesine güvenilemeyeceğinin anlaşıldığı bir ortamda, Paşinyan’ın Rusya ile ilişkilere daha dikkatli ve duyarlı davranma ihtiyacı anlaşılabilir bir gelişme olmuştur.

Türkiye ile İlişkiler

Devam eden normalleşme sürecinin etkileri dönem içinde artan etkinlikler ve temaslarla somut sonuçlar vermeye başlamıştır. Özel Temsilci Rubinyan 25 Ekim’de yaptığı açıklamada, Ermenistan’ın sınırı açmaya ve diplomatik ilişki kurmaya “hemen yarın” hazır olduğunu söylemiş, iki ülkenin yetkililerinin Kars-Gümrü demir yolu bağlantısını görüşmek üzere yakında bir araya geleceklerini haber vermiştir.¹²⁷

Dışişleri Bakanı Mirzoyan Parlamentoda 2025 yılı bütçe görüşmelerinde 31 Ekim’de yaptığı konuşmada, bir soruya cevaben, “*Ermeni Soykırımının uluslararası tanıtımı bir numaralı önceliğimiz değildir. Tarihteki trajik deliklerin, Ermeni soykırımının araştırılması veya bir numaralı öncelik verilmesi kesinlikle Dışişleri Bakanlığının gündeminde değildir.*” demiştir.¹²⁸ Keza aynı konuşmada “Artsakh” konulu bir başka soruya cevaben, bu başlığı kullanmadan, “*Halen çalışıyoruz ve çalışmamızın başlığı Azerbaycan ile*

125 Oleh Pavliuk, “Armenian PM Decides not to Participate in Another Summit with Putin”, *Pravda*, 25 Aralık 2024, <https://www.pravda.com.ua/eng/news/2024/12/25/7490648/>.

126 Shoghik Galstian, “Pashinian Defends Trip To Moscow”, *Azatoryun Radiokayan*, 7 Mayıs 2025, <https://www.azatoryun.am/a/33407443.html>.

127 “Yerevan and Ankara to Discuss Relaunch of Gyumri-Kars Railway”, *Arka News Agency*, 25 Ekim 2024, https://arka.am/en/news/politics/yerevan_and_ankara_to_discuss_relaunch_of_gyumri_kars_railway.

128 “Armenian Genocide International Recognition Process not Foreign Ministry’s Top Priority, says FM Mirzoyan”, *ArmenPress*, 31 Ekim 2024, <https://armenpress.am/en/article/1203681>.

ilişkilerin düzenlenmesidir.” yanıtını vermiştir. Muhalefet bunu, hükümet “Artsakh” sorununun varlığını kabul etmiyor, soykırıma ilişkin yanıtı da hükümet Türk yetkililerin görüşünü tekrarlıyor, soykırımı reddediyor başlıklarıyla, soykırımı unutalım ve barış içinde yaşayalım anlayışı olarak duyurmuştur.

Mirzoyan Türkiye ile ilişkiler konusunda aynı konuşmada şu bilgileri vermiştir: *“Türkiye ile dinamik, pozitif diyalogumuz var. İki ülke bakanlıklarının sınırdaki altyapıların durumunu değerlendirmek için çalıştıklarını hatırlatayım. Şimdi Kars-Gümrü demir yolunun durumunu değerlendirme yönünde çalışmalar yapıldı ve yapılacak. Diyalogumuz her şeyden önce iki ülkenin diplomatik ilişki kurması, sınırları açması, ulaşımın ve diğer bağlantıların kurulması ve genel olarak ilişkilerin normalleşmesi üzerindedir. Türkiye'nin Ermenistan ile ilişkilerini bir ölçüde Ermenistan-Azerbaycan normalleşmesine bağladığı bir sır değildir. Bizim değerlendirmemiz bunun çok yapıcı bir yaklaşım olmadığıdır. Biz Türkiye ile diyalogumuzu önkoşulsuz yürütüyoruz. Somut antlaşmalarımız var, sınırları başlangıçta üçüncü ülke vatandaşları ve diplomatik pasaport hamilleri için açmak gibi. Daha ufak çapta ortak projelerimiz var, örneğin Ani kültürel mirasına ilişkin. Burada da dinamik diyalogumuzun olduğunu söylemek isterim. Yakın gelecekte ilerleme kaydedeceğimize dair iyimserliğimi tekrar ifade etmek isterim”*.¹²⁹

6 Kasım tarihli Ermeni basınında, Türkiye Dışişleri Bakanı H. Fidan'ın, Türkiye'nin Ermenistan ile ilişkilerinin ancak Azerbaycan ile Ermenistan arasında barış antlaşması imzalanmasından sonra gelişebileceğini ifade ettiği, böylece Türkiye'nin daha önce kabul ettiği ön koşulsuz görüşme taahhüdünde değişme olduğu ileri sürülmüştür.¹³⁰ Bu bağlamda Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Türk Devletleri Teşkilatının 11. zirvesindeki, barış antlaşmasında Azerbaycan'ın tarihi başarısının dikkate alınması gereğine ilişkin beyanına¹³¹ da dikkat çekilmiştir.

129 “Debate of State Budget 2025 Continues at Joint Sitting of NA Committees: Foreign Minister Presents Ongoing Work on Peace Treaty”, *Aravot*, 31 Ekim 2024, <https://en.aravot.am/2024/10/31/354461>.

130 “Turkey Again Says Normalization with Armenia Depends on Yerevan-Baku Peace Process”, *ArmenPress*, 6 Kasım 2024, <https://armenpress.am/en/article/1204157>.

131 “Cumhurbaşkanı Erdoğan, Türk Devletleri Teşkilatı Devlet Başkanları Konseyi 11. Zirvesi'nde Konuştu”, *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı*, 6 Kasım 2024, <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-turk-devletleri-teskilati-devlet-baskanlari-konseyi-11-zirvesinde-konustu>.

5-7 Kasım tarihlerinde Katolikos Karekin II başkanlığında toplanan Yüksek Ruhani Konseye¹³² “Konstantinopol Ermeni Patriği” S. Maşalyan’ın da katıldığı ve bir oturuma başkanlık ettiği haberlerde yer almıştır. Konsey dini konuların yanı sıra, Azerbaycan’da “yasa dışı” tutulan mahkûmların iadesi, “Artsakh” Ermenilerinin haklarının korunması, Azerbaycan’ın “soykırımçı” eylemlerinin kınanması ve konunun uluslararası gündemde tutulması gibi hususlara da yer vermiştir.

Dışişleri Bakan Yardımcısı Kostanyan 7 Kasım’da yaptığı açıklamada, kara sınırının açılması da dâhil, Türkiye ile tam normalleşmeyi gerçekleştirmeyi ümit ettiklerini söylemiştir.¹³³ Manama Diyalogu 2024 uluslararası forumuna katılan Kostanyan burada 7 Aralık’ta yaptığı konuşmada, “*Türkiye ile ilişkilerimizi normalleştirmeye ciddi olarak ilgi duyuyoruz. Ankara ile ilişkilerimizin normalleşmesinin Azerbaycan ile normalleşme sürecini de olumlu etkileyeceğine inanıyoruz. Ermenistan’ın Batılı ortaklarına yakınlaşmakta olduğunu da akılda tutarsak, sayın meslektaşına bir soru sormam da uygun olur. Türkiye dış politikasını nerede görüyor? Hem bölgede, hem de AB ve Batı kapsamında. Ermenistan’ın Avrupa Birliği’ne yakınlaşmak istediği açıktır. Ermeni halkının Avrupa emelleri vardır. Sınırın açılması ile AB ile gümrük birliği antlaşması da olan Türkiye Ermenistan ile AB arasında köprü olabilir.*” demiştir.¹³⁴

Paşinyan 22 Kasım’da devlet televizyonunda yayınlanan mülakatta, Anayasa’da yer alan Bağımsızlık Bildirisini tekrar eleştirmiş, Bildiride yer alan “Batı Ermenistan” tabiri ile “Batı Azerbaycan” söylemi arasında paralellik kurmuştur. Paşinyan Türkiye ile daha güçlü bağlar kurma çağrısında bulunmuş, komşularla ilişkilerin geliştirilmesinin Ermenistan’ın istikrarı, bağımsızlığı ve ekonomik kalkınması için elzem olduğunu vurgulamıştır.¹³⁵ Paşinyan’ın ifadeleri muhalefeti tekrar galeyana getirmiş, Türk yanlısı söylem, Ankara ve

132 “Armenian Apostolic Church Supreme Spiritual Council Meeting Starts at Holy Etchmiadzin”, *News.am*, 5 Kasım 2024, <https://news.am/eng/news/850946.html>

133 “Armenia Hopes for Full Normalization with Turkey, says Deputy FM”, *ArmenPress*, 7 Kasım 2024, <https://armenpress.am/en/article/1204314>.

134 “Participation of the Deputy Minister of Foreign Affairs of Armenia in the Panel Discussion at the “Manama Dialogue”, *Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Armenia*, 7 Aralık 2024, <https://www.mfa.am/en/press-releases/2024/12/07/participation-of-the-deputy-minister-of-foreign-affairs-of-armenia-in-the-panel-discussion-at-the-%E2%80%9C12993>.

135 Hoory Minoyan, “Pashinyan Compares Western Armenia to “Western Azerbaijan”, *Armenian Weekly*, 26 Kasım 2024, <https://armenianweekly.com/2024/11/26/pashinyan-compares-western-armenia-to-western-azerbaijan>.

Bakü çizgisine girme, Ermenistan'ın çıkarlarını ve haysiyetini ayaklar altına alma suçlamalarının hedefi olmuştur.

Türkiye-Ermenistan sınırının açılmasının Ermenistan ekonomisine etkisi konusunda 2021 yılında Almanya'da yapılan bir araştırmanın parlamentoya sunulduğu basında yer almıştır. Araştırmaya göre 2021 yılında sınır açılrsa idi, Ermenistan'ın Türkiye ile %1 olan ticareti %12'ye çıkacaktı. Sınır açılışı sadece Türkiye ile olan ticareti değil, Ermenistan'ın dış ticaret yapısını da etkileyecektir. AB ile ticaret ilk sıraya gelecek (%20), Rusya ikinci sıraya inecek (%14) ve Türkiye üçüncü sırada yer alacaktır (%12). Oysa o andaki duruma göre Rusya (%32), AB (%18) Çin (%15) olmuştur.¹³⁶

Özel Temsilci Rubinyan basına verdiği bilgide, iki ülke yetkililerinin Kasım ayında bir araya gelerek Kars-Gümrü demir yolunun işletilmesi teknik konularını, Akyaka-Akhurik demir yolu sınır kapısının altyapı ihtiyaçlarını görüştiklerini söylemiştir. Dışişleri Bakanı Mirzoyan 19 Aralık'ta, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı 49. Dışişleri Bakanları Konseyi toplantısında yaptığı konuşmada, iki ülkenin Kars-Gümrü demir yolunun işletilmesi için teknik ihtiyaçları ortaklaşa değerlendirmek konusunda mutabık kaldıklarını belirtmiştir.¹³⁷

Dönem içinde Ermenistan basınının "Kürdistan" ve Kürt konusuna artan bir ilgi gösterdiği, özellikle Suriye'nin kuzeyinde faaliyet gösteren Ermeni unsurların beyanlarına ve etkinliklerine yer verdiği gözlenmiştir. Bu kapsamda bölgedeki Ermeni unsurları temsil ettiği ifade edilen "Ermeni Sosyal Konseyi"nin Kürt siyasi partilerin ve hareketlerin aralarındaki anlaşmazlıkları gidererek Kürt birliği hedefinde çalışmalarını çağrısı yayımlanmıştır. 17 Aralık'ta, "Ermeni şehit Nubar Ozanyan tugayının Kürt yönetimindeki Kuzey ve Doğu Suriye'yi" saldırılara karşı savunma taahhüdü teyit edilmiş, dayanışma ifade edilmiştir.¹³⁸ Aynı tugay 24 Nisan'da yayınladığı bildiride soykırımı lanetlemiş, Suriye'nin

136 "Opening of Armenia-Turkey Border: Trade Impact", *German Economic Team*, Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2025, <https://www.german-economic-team.com/en/newsletter/opening-of-armenia-turkey-border-trade-impact/>.

137 "Armenia Agrees with Turkey on Assessment of Requirements for Crossing the Border on Gyumri-Kars railway – Mirzoyan", *Arka News Agency*, 20 Aralık 2024, https://arka.am/en/news/politics/armenia-agrees-with-turkey-on-assessment-of-requirements-for-crossing-the-border-on-gyumri-kars-rail/?sphrase_id=4250454.

138 "Syrian Armenian Brigade Pledges to Defend Rojava Against Attacks", *The California Courier*, 19 Aralık 2024, <https://www.thecaliforniacourier.com/syrian-armenian-brigade-pledges-to-defend-rojava-against-attacks/>.

özerk kuzeydoğusundaki Ermeni savaşçıların baskıya direnmeye devam etme, tüm halkları soykırım, işgal ve emperyalizmden koruma sözü vermiştir. Ermenistan'ın Erbil Konsolosu 1 Nisan'da yerel basına Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi ile temel alanlarda ilişkilerini geliştirdiklerini belirtmiştir. 3 Nisan'da, Halep Ermeni Başpiskoposunu temsilen, yardımcı piskopos, YPG "Başkomutanı Mazlum Abdi'yi" ziyaret etmiş, bölgede güvenliği ve istikrarı sağlama gayretlerine teşekkür etmiştir.

Ermenistan basınında, iki ülke Dışişleri Bakanları'nın 31 Aralık'ta telefon görüşmesi yaptıkları, yeni yıl kutlamasının yanı sıra, ikili ve ortak ilgi duydukları uluslararası konuları ele aldıkları duyurulmuştur.¹³⁹ Mirzoyan görüşmenin içeriği hakkında 8 Ocak'ta basına bilgi vermiş, "*Biz ve Türk tarafı daima diplomatik ilişki kurmak ve ortak sınırı açmak konusunda hazır olduğumuzu ifade ettik. Maalesef Türk tarafı Ermenistan-Türkiye normalleşmesini Ermenistan-Azerbaycan normalleşmesi ile ilişkilendirmeye devam ediyor. Bu bilinen bir gerçektir. Benim düşüncem, diğer taraftan hareket, yani Ermenistan-Türkiye ilişkilerinin normalleşmesi Ermenistan-Azerbaycan normalleşmesine olumlu etki yapacak, bunu çok daha kolaylaştıracaktır. Ancak Türkiye'de henüz böyle bir anlayış bulunmamaktadır. Diyaloğumuzu bakanlar ve özel temsilciler, eğer mümkünse, iki ülkenin liderleri düzeyinde sürdürmeliyiz.*" demiştir.¹⁴⁰

10 Ocak Ermeni basınında, Dışişleri Bakanı Fidan'ın bir basın konferansında Ermenistan-Azerbaycan barış görüşmeleri konusunda şu beyanına yer verilmiştir: "*Başbakan Paşinyan'ın bu yönde olumlu mesajlar vermesini önemli buluyoruz. Barıştan yana tutumunun sürecin olumlu gelişmesine katkısını not ediyoruz. İkili müzakerelerin aracısız yürütülmesini desteklemeye devam ediyoruz. Barışın tesisi bölgemizin gelişmesine emsalsiz yeni olanaklar getirecektir. Türkiye bu süreçte Azerbaycan ile omuz omuza ileriye yürümektedir. Güney Kafkaslar Türkiye için son derece önemli bir bölgedir. Balkanlar Avrupa'ya açılan kapımız ise, Kafkaslar Orta Asya'ya kapımızdır.*"¹⁴¹

139 "Armenian Foreign Minister Holds Phone Call with Turkish Counterpart", *ArmenPress*, 31 Aralık 2024, <https://armenpress.am/en/article/1208694>.

140 "Armenia's Mirzoyan Reveals Details of New Year's Phone Conversation with Turkey FM", *News.am*, 8 Ocak 2025, <https://news.am/eng/news/860557.html>.

141 "FM: Turkey Hopes Armenia-Azerbaijan Peace Agreement Will Be Signed in 2025", *News.am*, 10 Ocak 2025, <https://news.am/eng/news/860914.html>

Türkiye'nin İnterpol kırmızı bülteniyle aradığı iki kişinin Ermenistan tarafından yakalanıp iade edilmesi üzerine Türk Dışişleri Bakanlığından yapılan açıklamada, Ermenistan'ın bu konuda gösterdiği iş birliğinin memnuniyetle karşılandığı 20 Ocak'ta Ermeni basınında yer almıştır.

Paşinyan sosyal medyada 21 Ocak'ta yayınladığı mesajda, “*Kayak merkezi Bolu'da meydana gelen trajedi şok edicidir. Vefat edenlerin ailelerine taziye dileklerim: yaralılara acil şifa dilerim.*” demiştir.¹⁴² Ermenistan Dışişleri Bakanlığı da sosyal medyada yayınlanan mesajında, “*Düzinelerce insanın hayatına mal olan Bolu'daki yangından derin üzüntü duyduk. Düşüncelerimiz vefat edenler ve aileleriyle. Yaralılara acil iyileşme diliyoruz.*” ifadeleri yer almıştır.¹⁴³

Paşinyan ABD ziyaretinde 5 Şubat'ta yaptığı konuşmada, “*Ermenistan ve Türkiye hiçbir zaman bugün olduğu kadar aktif diyalog içinde olmamıştı. Türkiye ile iletişimde hiçbir engel bulunmamaktadır ve daimi temastayız. Dışişleri Bakanlarımız buluşuyor ve düzenli olarak haberleşiyor, temsilcilerimiz devamlı temas içindedir. Çok aktif çalışıyoruz ve yapılması gereken konusunda ortak anlayışa sahibiz. Elbette bazı nüanslar bulunmaktadır ve gerçek sonuca ulaşmak için nihai adımlara ihtiyaç vardır. Ümit ediyoruz bunu çok yakında göreceğiz.*” demiştir.¹⁴⁴

Ermenistan Bölgesel Yönetim Bakanı 27 Şubat'ta basına yaptığı açıklamada, Margara-Alican sınır kapısının kendi taraflarında çalışmaların tamamlandığını ve açılışa hazır olduğunu, Başbakan Paşinyan'ın da kapıya gelerek incelemede bulunduğunu, ancak sınırın ne zaman açılacağına dair bir “açıklık” bulunmadığını belirtmiştir.¹⁴⁵ Paşinyan 28 Şubat'ta bir açıklama yapmış, Rus sınır muhafızlarının Margara sınır kapısındaki görevlerinin sona erdiğini, kapının kontrolünün artık Ermeni sınır muhafızlarının sorumluluğunda olduğunu bildirmiştir. Rus sınır muhafızlarına, Ermeni-Türk

142 Siranush Ghazanchyan, “Armenian PM Offers Condolences to Families of Turkey Ski Resort Fire Victims”, *Public Radio of Armenia*, 22 Ocak 2025, <https://en.armradio.am/2025/01/22/armenian-pm-of-fers-condolences-to-families-of-turkey-ski-resort-fire-victims/>.

143 “Armenian Foreign Ministry Extends Condolences Over Tragic Fire in Bolu, Turkey”, *ArmenPress*, 21 Ocak 2025, <https://armenpress.am/en/article/1210076>.

144 “Türkiye-Armenia Dialogue Has Never Been So Active: Pashinyan”, *Hürriyet Daily News*, 5 Şubat 2025, <https://www.hurriyetaidailynews.com/turkiye-armenia-dialogue-has-never-been-so-active-pashinyan-205472>.

145 “Armenia Completed Work on Margara Checkpoint on Turkey Border, Condition Ready for Opening, Minister Says”, *News.am*, 27 Şubat 2025, <https://news.am/eng/news/869030.html>.

sınırının bu kesiminde verdikleri hizmet için teşekkür eden Paşinyan, 1 Mart 2025 tarihinden itibaren sadece Ermeni sınır muhafızlarının giren ve çıkan kişileri kontrol edeceğini vurgulamıştır.¹⁴⁶ Bilindiği gibi, 1992 yılında yapılan bir antlaşma uyarınca Ermenistan'ın Türkiye ve İran ile sınırlarının korunmasını Rusya üstlenmişti. 1 Ağustos 2024 yılında buna ilk istisna, Erivan Uluslararası Havalimanı güvenliğinin Ruslardan alınarak Ermeni muhafızlara devredilmesi ile başlamış, benzer uygulama Ocak 2025'te İran ile sınır kapısında gerçekleşmiş, üçüncü değişiklik de Margara-Alican sınır kapısında olmuştur. Bu uygulamanın Türkiye ve İran sınırına tümüyle yaygınlaştırılması konusundaki soruya verilen yanıt henüz gündemde bulunmadığı yönünde olmaktadır.

Meclis Başkanı Simonyan basınla 4 Mart'ta yaptığı bir söyleşide, Azerbaycan'ın Ermeni-Türk normalleşmesini engellediğini ileri sürmüştü, *“Türkiye ile çalışıyoruz ve buna devam edeceğiz. Maalesef Azerbaycan Ermenistan-Türkiye ilişkilerini, Ermenistan-Türkiye sınır konusunu, Ermeni-Türk normalleşmesini ipotek altına almış, etkilemeye çalışıyor. Bu çok kötü ve zannedirim Türk yetkililer de bunu anlıyor.”* iddiasında bulunmuştur.¹⁴⁷ Bu ifadeler Türkiye-Azerbaycan ilişkilerine gölge düşürme çabası olarak yorumlanmaya müsait nitelik taşımıştır.

İstanbul Ermeni Patrikhanesi başı Patrik Maşalyan, Yüksek Ruhani Konsey toplantısında yer almak üzere 8 Mart'ta Ermenistan'a gitmiştir.¹⁴⁸

Ermenistan hükümetinin daveti üzerine, temaslarda bulunmak, üst düzey yetkililerle mülakatlar yapmak üzere Türk basınına temsilen on kişilik bir gazeteci grubu 11-13 Mart tarihlerinde Ermenistan'a gitmiştir. Başbakan Paşinyan, Dışişleri Bakanı Mirzoyan, özel temsilci Rubinyan ve diğer yetkililerle görüşen gazetecilere, Ermenistan'ın dış politikası, Türkiye ile ilişkiler ve beklentiler konusunda bilinen görüşler kapsamlı çerçevede ilk ağızdan verilmiştir. Başta Paşinyan ile mülakat olmak üzere bu temaslarda gazetecilerin mensubu olduğu yayın organlarında da geniş şekilde yayınlanmıştır. Paşinyan Türk basın mensuplarıyla görüşmesini “emsali

146 “From March 1, Solely Armenian Border Guard Troops to Control All Entry and Exit Points of Armenia, Announces Pashinyan”, *ArmenPress*, 28 Şubat 2025, <https://armenpress.am/en/article/1213259>.

147 “Azerbaijan Hijacks Armenian-Turkish Normalization, Warns Speaker”, *ArmenPress*, 4 Mart 2025, <https://armenpress.am/en/article/1213490>.

148 “Armenian Patriarch of Constantinople Visits Mother See of Holy Etchmiadzin”, *Armenian Apostolic Holy Church Mother See of Holy Etchmiadzin*, 8 Mart 2025, <https://www.armenianchurch.org/en/news/armenian-patriarch-of-constantinople-visits-mother-see-of-holy-etchmiadzin/11771>.

olmayan bir olay” olarak nitelendirmiştir. Bu girişimin Ermenistan’ın görüşlerini ve bakış açısını tanıtmak bakımından Ermenistan için başarılı bir PR etkinliği sağladığını söylemek mümkündür.¹⁴⁹

Dışişleri Bakanı Mirzoyan 14 Mart’ta parlamentoda yaptığı konuşmada Türkiye ile normalleşme sürecinin devam ettiğini yinelemiş, Kars-Gümrü demir yolu ulaşımının hayati önemine işaretlerle, “*Diplomatik ilişki kurulmasına, sınırların açılmasına ilave olarak ulaşım altyapılarının gerçekleşmesi çok önemlidir.*” demiştir.

Ermenistan’ın Suriye’ye insani yardım gönderebilmesi amacıyla, Margara-Alican sınır kapısı, istisnai olarak, 21-31 Mart tarihlerinde kamyon geçişine açılmıştır. Bu amaçla ilk uygulama 6 Şubat 2023 deprem felaketine ulaşım için sağlanmıştı.¹⁵⁰

Mirzoyan Brezilya’yı ziyaretinde 20 Mart’ta yerel basında yayınlanan kapsamlı bir mülakatta, “*Ermenistan ile Türkiye arasında ilişkilerin normalleşmesi şansı var mıdır?*” sorusuna verdiği yanıtta, “*Türkiye ile çok yapıcı diyalogumuz bulunmaktadır. Bu diyalog çerçevesinde, ne Ermeni, ne de Türk tarafının bir önkoşulu vardır. Biz diplomatik ilişki tesisinin temel amacının iki ülke arasındaki sınırın açılması olduğunu açıkça ifade ettik. Bu sınır Türk tarafınca 34 yıl önce kapatılmıştı. Bazı gelişmeler kaydettik, doğrudan uçuşlar ve birçok güven artırıcı önlemler başladı. İlk aşamada sınırın üçüncü ülke vatandaşları ile Ermeni ve Türk diplomatik pasaport hamillerine açılması hususunda anlaştık. Ancak bu antlaşma henüz uygulanmaya başlamadı. Türk ortaklarımızın söylediği, Ermenistan ile Azerbaycan ilişkilerinin normalleşmesine kadar Ermenistan ile sınırın bütünüyle açılmasında duraksama göstermekteler. Bu konuda resmi bir önkoşul ileri sürülmemekle beraber, biz gerçekte Türkiye’nin ikili ilişkilerimizin normalleşmesini Azerbaycan ile ilişkilerimizin normalleşmesine bağladığını görüyoruz. Oysa biz eğer Ermenistan-Türkiye sınırı önce açılırsa, bunun Ermenistan-Azerbaycan ilişkilerine de çok olumlu etkide bulunacağına inanıyoruz. Türkiye ile anlaşmaya vardığımız belirgin konular arasında, ikili*

149 “Journalists Arriving in Armenia from Turkey Visited Armenian-Turkish Border”, *Lurer*, 12 Mart 2025, <https://www.lurer.am/en/2025/03/12/Journalists-arriving-in-Armenia-from-Turkey-visited-Armenian-Turkish-border/1278364>.

150 Xandie (Alexandra) Kuenning, “Armenia Turkey Checkpoint to Temporarily Open for Humanitarian Aid to Syria”, *OC Media*, 20 Mart 2025, <https://oc-media.org/armenia-turkey-checkpoint-to-temporarily-open-for-humanitarian-aid-to-syria/>.

temelde sınırda altyapı çalışmaları belirtilebilir. Ermeni ve Türk uzmanlar halen Gümrü-Kars demir yolu üzerinde çalışıyorlar.” demiştir.¹⁵¹

Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın 28 Mart’ta verdiği iftara, İstanbul Ermeni Patrikhanesi başı Patrik Maşalyan da davet edilmiştir.¹⁵²

Dışişleri Bakanı Mirzoyan, beraberinde bir heyetle 11-13 Nisan Antalya Diplomasi Forumu’na katılmış, 12 Nisan’da Bakan Fidan ile ikili bir görüşme yapmıştır. Mirzoyan, Fidan ile görüşmesi hakkında basına yaptığı bilgilendirmede, basına daha önce de ifade ettiği görüş ve değerlendirmelerini yinelemiş, *“İkimizin de ortak anlayışı, nihai amacın, diplomatik ilişkilerin tesisi ve sınırın bütünüyle açılması da dâhil olmak üzere, ilişkileri tamamen normalleştirmektir. Diyalogumuz sadece diplomatik ilişki tesisi ve sınırın açılması hakkında değildir. İki ülke arasında gerçekleşebilecek olan muazzam ticaret hakkındadır. Bazı enerji projelerini ve transit olanaklarını da görüştük.”* demiştir.¹⁵³ Mirzoyan Antalya’da Türk NTV kanalına da geniş kapsamlı bir mülakat vermiştir.¹⁵⁴

Mirzoyan Ermeni kanalına verdiği mülakatta, Antalya Forumu’na katılmanın yarattığı temas fırsatlarının en önemlisinin Türk meslektaşlarla ve temsilcilerle görüşmeler olduğunu kaydetmiş, *“Fidan ile özellikle Ermenistan-Türkiye diyalogunun mevcut durumunu, attığımız adımları ve atılabilecek yeni adımları görüştük.”* demiş, bu tip forumların kaçırılmaması gerektiğini vurgulamıştır. Bugüne kadar neler gerçekleştirildiği sorusuna verdiği yanıtta, Doğrudan uçuşlar üzerindeki yasağın kaldırıldığını, Margara-Alican sınır kapısı altyapısı denetimlerinin yapıldığı, Gümrü-Kars demir yolu ve diğer ulaşım bağlantılarının değerlendirildiğini, tarihi Ani Köprüsünün restorasyonu çalışmalarında çeşitli kurumların temsilcilerinin görüşmeler yaptığını kaydetmiştir.¹⁵⁵

151 “Speech of the Minister of Foreign Affairs of Armenia Ararat Mirzoyan at Rio Branco Institute in Brazil”, *Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Armenia*, 20 Mart 2025, https://www.mfa.am/en/speeches/2025/03/20/Mirzoyan_RioBranco/13131.

152 “Armenian Patriarch Sahag II Participates in Iftar Ceremony Hosted by Erdogan”, *ArmenPress*, 28 Mart 2025, <https://armenpress.am/en/article/1215674>.

153 Elen Muradyan, “Armenian Foreign Minister Sees Broad Potential for Normalization with Turkey”, 13 Nisan 2025, <https://www.civilnet.am/en/news/944691/armenian-foreign-minister-sees-broad-potential-for-normalization-with-turkey/>.

154 “Ermenistan Dışişleri Bakanı NTV’ye konuştu: Azerbaycan ile Barış Yakın mı?”, *NTV*, 13 Nisan 2025, https://www.ntv.com.tr/video/turkiye/ermenistan-disisleri-bakani-ntvye-konustu-azerbaycan-ile-baris-yakin-mi.Ev7MWGOOMOC6quOqnBU_8w.

155 “‘There’s a Chance to Open New Era in Caucasus’ - Armenian Foreign Minister at Antalya Forum”, *JAM News*, 14 Nisan 2025, <https://jam-news.net/armenian-fm-on-antalya-diplomacy-forum/>.

Forum marjında Türk ve Ermeni Özel Temsilciler, S. Kılıç ve R. Rubinyan da ikili görüşme yapmıştır.¹⁵⁶ Keza Forumda iki ülke Dışişleri Bakan Yardımcıları B. Ekinci ve V. Kostanyan da ikili görüşmüştür.¹⁵⁷ Kostanyan sosyal medya hesabından, iki ülke ilişkilerinin normalleştirilmesini ve olası iş birliğinin yeni yönlerini ele aldıklarını duyurmuştur.

Slovenya Dışişleri Bakanı ile görüşme sonrası Erivan'da 16 Nisan'da düzenlenen basın toplantısında soru üzerine Mirzoyan, Antalya Diplomasi Forumu'nda Türk ve Azerbaycanlı mevkidaşlarıyla görüşmelerini genellikle olumlu olarak nitelendirmiş, "*Antalya'da Azerbaycan ve Türkiye Dışişleri Bakanları ile toplantılarımız, temaslarımız ve görüşmelerimiz sonunda nihai çözüme veya anlaşmaya vardığımızı söyleyemeyiz, ancak bu toplantıların, temasların ve görüşmelerde tarafların birbirini daha iyi anladığını, toplantıdan toplantıya konuların, alt başlıkların ve yeni konuların ele alındığını, bunun da kuşkusuz genel süreç üzerinde etkili olduğunu inkâr edemeyiz.*" demiştir.¹⁵⁸

Ermenistan basınında çıkan habere göre, Özel Temsilci Rubinyan 18 Nisan'da Rusya Dışişleri Bakan Yardımcısı Galuzin'e Antalya'da Türk mevkidaşı Kılıç ile görüşmesi ve Türkiye-Ermenistan normalleşme alanındaki son gelişmeler hakkında bilgi vermiştir. Haberde, Rubinyan'ın muhatabına, yeni bir gelişme kaydedilmediğini, Türkiye'nin süreci Ermenistan'ın Azerbaycan'a daha fazla taviz vermesine bağladığını, ayrıca sınırın üçüncü taraflara açılmasına ilişkin Temmuz 2022 antlaşmasını uygulamakta ayak sürdüğünü söylemiştir. Rus tarafının iki ülke arasında ortak nokta bulma arayışını kolaylaştırmaya devam etmeye hazır olduğunu zira Türk-Ermeni ilişkilerinin Güney Kafkaslarda istikrar ve sürdürülebilir kalkınmanın önemli bir unsuru olduğunu teyit ettiği belirtilmiştir.¹⁵⁹

Ermenilerin Sevk ve İskân Yasası'na ilişkin olarak anma günü ilan ettikleri 24 Nisan bu yıl da Ermenistan'da ve diasporada çeşitli etkinliklerle anılmış,

156 "Armenia and Turkey's Special Envoys Rubinyan and Kılıç Meet in Antalya", *MassisPost*, 11 Nisan 2025, <https://massispost.com/2025/04/armenia-and-turkeys-special-envoys-rubinyan-and-kilic-meet-in-antalya/>.

157 "Dışişleri Bakan Yardımcısı Ekinci, ADF 2025 Marjında Görüşmeler Gerçekleştirdi", *Hibya*, 13 Nisan 2025, <https://hibya.com/disisleri-bakan-yardimcisi-ekinci-adf-2025-marjinda-gorismeler-gerceklestirdi-574064>.

158 "Armenian FM Says Meetings with Turkish, Azeri Counterparts Were Positive", *ArmenPress*, 16 Nisan 2025, <https://armenpress.am/en/article/1217330>.

159 "Deputy Speaker Rubinyan Informs Russian Deputy FM of Recent Developments in Armenia-Turkey Normalization", *ArmenPress*, 18 Nisan 2025, <https://armenpress.am/en/article/1217559>.

ancak “soykırım” nitelendirmesi, Ermenistan yönetiminin tanıtımına öncelik verilmeyeceği söylemi, Paşinyan’ın tarihi olayları yeni bir bakışla sorgulaması, diasporanın en güçlü ve aktif olduğu ABD’nin de resmi açıklamasında bu söylemden vazgeçmesi sonucu geçen yıla kıyasla tahrik gücü zayıflamış, bu durum Ermenistan muhalefetine ve diasporanın radikal örgütlerinde gözlenir hayal kırıklığına ve provokatif emelleri bakımından kötümserliğe neden olmuştur. Ancak Ermeni İddialarına siyasi nedenlerle destek vermeye devam eden bazı üçüncü devletler bilinen söylemlerini yinelemiştir. Buna ilişkin olarak Dışişleri Bakanlığınca aşağıdaki açıklama yapılmıştır:

“1915 olayları konusunda tarihi gerçekler ve uluslararası hukuk hılaflına yapılan açıklamaları bütünüyle reddediyoruz. Geçmişteki acıları siyasi saiklerle istismar etmeyi amaçlayan bu tür girişimlerin hiçbir hükmü yoktur.

Türkiye, küresel düzeyde ve bölgesinde daima barış, diyalog, karşılıklı anlayış ve ortak refahın geliştirilmesini savunagelmıştır. Ülkemiz bu anlayışla, 1915 olaylarının hakkaniyetli ve bilimsel bir şekilde incelenmesi amacıyla arşivlerini açmış ve bir Ortak Tarih Komisyonu kurulmasını önermiştir.

Radikal çevrelerin tarihten husumet çıkarma yönündeki çabalarının teşvik edilmemesi gerektiğini hatırlatıyor ve Türkiye ile Ermenistan arasında devam eden normalleşme sürecinin desteklenmesi çağrımızı yineliyoruz.”¹⁶⁰

Cumhurbaşkanı Erdoğan da 24 Nisan’da İstanbul Ermeni Patrikhanesi başı Patrik Maşalyan’a aşağıdaki mesajı göndermiştir:

“Türkiye Ermenileri Patriği Sahak Maşalyan, Türkiye Ermeni Toplumu’nun kıymetli mensupları, değerli vatandaşlarım, sizleri en kalbi duygularımla selamlıyorum.

I. Dünya Savaşı’nın zorlu şartlarında hayatlarını kaybeden Osmanlı Ermenilerini bu yıl da saygıyla anıyor; torunlarına bir kez daha taziyelerimi iletiyorum.

160 “No: 91, 24 Nisan 2025, Bazı Ülkelerin Yetkililerince 1915 Olaylarına İlişkin Yapılan Beyanlar Hk.”, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 24 Nisan 2025, https://www.mfa.gov.tr/no_91_bazi-ulkele-rin-yetkililerince-1915-olaylarina-iliskin-yapilan-beyanlar-hk.tr.mfa.

Osmanlı İmparatorluğu' nun son dönemine tekabül eden savaş yıllarında yaşanan isyanlar, artan çete hareketleri, silahlı grupların gerçekleştirdiği bozgunculuk eylemleri ve salgın hastalıklar sebebiyle kaybettiğimiz insanların acılarını hala yüreklerimizde hissediyoruz. Öte yandan geçmişin müessir hatıralarının, bugünü ve geleceği esir almaması gerektiği inancıyla 86 milyon olarak, istikbalimizi beraber inşa etmemiz gerektiğinin farkındayız.

Tarihten husumet çıkartarak, aramızdaki güçlü köprü ve bağları sarmaya çalışanlar, bugüne kadar emellerine ulaşamadılar.

Bu vatan topraklarında asırlardır bir arada yaşayan bizler, geçmişte olduğu gibi bugün de sevincimizi ve kederimizi paylaşmayı sürdürüyoruz.

Hangi gerekçe ile olursa olsun, tek bir insanımızın dahi ayrımcılığa uğramasına, dışlanmasına, ötekileştirilmesine izin vermedik ve bundan sonra da izin vermeyeceğiz.

Ülkemizin kültür, sanat, siyaset, ekonomi, eğitim ve sosyal hayatına kıymetli katkılarda bulunan Ermeni vatandaşlarımızın huzuru, güvenliği ve esenliği, diğer tüm vatandaşlarımız gibi önceliğimiz olmaya devam edecektir.

Türkiye'yi bugünlere nasıl birlikte getirdiysek, Türkiye Yüzyılı'nı da yine hep beraber omuz omuza inşa edeceğiz.

Ay yıldızlı al bayrağın huzur ve güven veren gölgesinde Türkiye Cumhuriyeti'nin onurlu vatandaşları olarak ilelebet özgürce yaşayacağız.

Bu düşüncelerle Ermeni toplumunun geçmişte yaşadığı acıları samimiyetle paylaştığımızı yineliyor, hayatlarını kaybeden Osmanlı vatandaşlarını bir kez daha saygıyla yad ediyorum.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı

*Recep Tayyip Erdoğan*¹⁶¹

Patrik Maşalyan Cumhurbaşkanı'nın mesajını Feriköy Kilisesindeki ayinde cemaate okumuş ve yayınlamıştır.

161 "Cumhurbaşkanı Erdoğan, Türkiye Ermenileri Patriği Maşalyan'a Mesaj Gönderdi", *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı*, 24 Nisan 2025, <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-turkiye-ermenileri-patrigi-masalyana-mesaj-gonderdi-24-04-25>.

KAYNAKÇA

- “ ‘Armenia Wishes to be a Link between Azerbaijan and Turkey’: Ararat Mirzoyan”, *Alpha News*, 8 Ocak 2025, <https://alphanews.am/en/armenia-wishes-to-be-a-link-between-azerbaijan-and-turkey-ararat-mirzoyan/>.
- “About 2 million 215 thousand Tourists Visited Armenia in 2024: Number of Tourists from Russia Decreased”, *Ilurer*, 13 Ocak 2025, <https://www.ilurer.am/en/2025/01/13/About-2-million-215-thousand-tourists-will-visit-armenia-in-2024-the-number-of-tourists-from-russia/1248562>.
- Aghakazim Guliyev, “Peskov: US Actions Undermine Stability in South Caucasus”, *Caliber*, 14 Ocak 2025, <https://caliber.az/en/post/peskov-us-actions-undermine-stability-in-south-caucasus>.
- “All-Armenian Prayer to Be Held for Armenian Prisoners in Baku on November 10”, *Media Max*, 7 Kasım 2025, <https://mediamax.am/en/news/society/56190/#:~:text=All%2DArmenian%20prayer%20will%20be,the%20Armenian%20and%20Diaspora%20dioceses..>
- “Ambassador: Iran and Armenia Work on Comprehensive Strategic Partnership Agreement”, *Arka News Agency*, 6 Şubat 2025, <https://arka.am/en/news/politics/ambassador-iran-and-armenia-work-on-comprehensive-strategic-partnership-agreement/>.
- “ANCA Calls For Actual Peace Amid Reports of A One-Sided Azerbaijan ‘Agreement’ Being Forced upon Armenia”, *ANCA*, 14 Mart 2025, <https://anca.org/press-release/anca-calls-for-actual-peace-amid-reports-of-a-one-sided-azerbaijan-agreement-being-forced-upon-armenia/>.
- Ani Avetisyan, “Armenia to Reduce Housing Aid for Nagorno-Karabakh Refugees”, *Eurasianet*, 2 Aralık 2025, <https://eurasianet.org/armenia-to-reduce-housing-aid-for-nagorno-karabakh-refugees#:~:text=As%20of%20this%20November%2C%20only,secured%20jobs%20or%20started%20businesses.>
- “ARF 35th World Congress Statement”, *Oragark*, 10 Mart 2025, <https://www.oragark.com/arf-35th-world-congress-statement/>.
- “ARF Supreme Council of Armenia Announcement”, *Asbarez*, 27 Ocak 2025, <https://asbarez.com/arf-supreme-council-of-armenia-announcement-2/>.
- “ARF: Azerbaijan and Turkey Impose Destructive Concessions on Armenia”, *PanArmenian*, 18 Ocak 2025, https://panarmenian.net/m/eng/news/318446?utm_.
- “Armenia Agrees with Turkey on Assessment of Requirements for Crossing the Border on Gyumri-Kars railway – Mirzoyan”, *Arka News Agency*, 20 Aralık 2024, https://arka.am/en/news/politics/armenia-agrees-with-turkey-on-assessment-of-requirements-for-crossing-the-border-on-gyumri-kars-rail/?sphrase_id=4250454.
- “Armenia and Turkey’s Special Envoys Rubinyan and Kılıç Meet in Antalya”, *MassisPost*, 11 Nisan 2025, <https://massispost.com/2025/04/armenia-and-turkeys-special-envoys-rubinyan-and-kilic-meet-in-antalya/>.
- “Armenia Awaits EU Decision on Observer Mission Extension”, *Caucasus Watch*, 20 Kasım 2025, <https://caucasuswatch.de/en/news/armenia-awaits-eu-decision-on-observer-mission-extension.html>.
- “Armenia Completed Work on Margara Checkpoint on Turkey Border, Condition Ready for Opening, Minister Says”, *News.am*, 27 Şubat 2025, <https://news.am/eng/news/869030.html>.
- “Armenia Does Not Accept Azerbaijan’s Preconditions After Agreement of Peace Treaty Text”, *ArmenPress*, 14 Mart 2025, <https://armenpress.am/en/article/1214463>.
- “Armenia Hopes for Full Normalization with Turkey, says Deputy FM”, *ArmenPress*, 7 Kasım 2024, <https://armenpress.am/en/article/1204314>.
- “Armenia Joins NATO Drills in Georgia”, *Azatoryun Radiokayan*, 28 Nisan 2025, <https://www.azatoryun.am/a/33399249.html>.
- “Armenia Proposes Consultations with Azerbaijan on Venue and Timing of Peace Agreement Signing – PM”, *ArmenPress*, 26 Mart 2025, <https://armenpress.am/en/article/1215525>.
- “Armenia, Azerbaijan, Georgia Hold First-Ever Trilateral Talks”, *Azatoryun Radiokayan*, 17 Nisan 2025, <https://www.azatoryun.am/a/33388513.html>.

- “Armenia, India To Deepen Military Ties”, *Azattyun Radiokayan*, 13 Şubat 2025, <https://www.azattyun.am/a/33313601.html>.
- “Armenia: Council Extends the Mandate of the EU Civilian Mission for Two Years”, *European Council*, 30 Ocak 2025, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2025/01/30/armenia-council-extends-the-mandate-of-the-eu-civilian-mission-for-two-years/>.
- “Armenia’s Foreign Trade Turnover Drops in First Quarter of 2025”, *ArmenPress*, 25 April 2025, <https://armenpress.am/en/article/1218203>.
- “Armenia’s Government Formally Takes Steps to Launch EU Accession Process”, *The New Union Post*, 9 January 2025, <https://newunionpost.eu/2025/01/09/armenia-government-eu-accession-process/>.
- “Armenia’s Mirzoyan Reveals Details of New Year’s Phone Conversation with Turkey FM”, *News.am*, 8 Ocak 2025, <https://news.am/news/860557.html>.
- “Armenia-Greece-Cyprus Trilateral Defense Consultations Held in Athens”, *ArmenPress*, 20 December 2024, <https://armenpress.am/en/article/1207934>.
- “Armenian Apostolic Church Supreme Spiritual Council Meeting Starts at Holy Etchmiadzin”, *News.am*, 5 Kasım 2024, <https://news.am/eng/news/850946.html>.
- “Armenian FM Says Meetings with Turkish, Azeri Counterparts Were Positive”, *ArmenPress*, 16 Nisan 2025, <https://armenpress.am/en/article/1217330>.
- “Armenian Foreign Minister Holds Phone Call with Turkish Counterpart”, *ArmenPress*, 31 Aralık 2024, <https://armenpress.am/en/article/1208694>.
- “Armenian Foreign Ministry Extends Condolences Over Tragic Fire in Bolu, Turkey”, *ArmenPress*, 21 Ocak 2025, <https://armenpress.am/en/article/1210076>.
- “Armenian Genocide International Recognition Process not Foreign Ministry’s Top Priority, says FM Mirzoyan”, *ArmenPress*, 31 Ekim 2024, <https://armenpress.am/en/article/1203681>.
- “Armenian Genocide is Undeniable Fact - Pashinyan”, *ArmenPress*, 31 Ocak 2025, <https://armenpress.am/en/article/1210874>.
- “Armenian Parliament Committee Endorses Bill to Amend National Anthem”, *MassisPost*, 10 Ocak 2025, <https://massispost.com/2025/01/armenian-parliament-committee-endorses-bill-to-amend-national-anthem/>.
- “Armenian Parliament Ratifies Eurasian Economic Union – Iran Free Trade Agreement”, *ArmenPress*, 15 Kasım 2025, <https://armenpress.am/en/article/1205062>.
- “Armenian Patriarch of Constantinople Visits Mother See of Holy Etchmiadzin”, *Armenian Apostolic Holy Church Mother See of Holy Etchmiadzin*, 8 Mart 2025, <https://www.armenianchurch.org/en/news/armenian-patriarch-of-constantinople-visits-mother-see-of-holy-etchmiadzin/11771>.
- “Armenian Patriarch Sahag II Participates in Iftar Ceremony Hosted by Erdogan”, *ArmenPress*, 28 Mart 2025, <https://armenpress.am/en/article/1215674>.
- “Armenian, U.S. Military Officials Hold Talks in Germany”, *ArmenPress*, 19 Mart 2025, <https://armenpress.am/en/article/1214805>.
- “Armenians Told To Choose Between EU, Russian-Led Bloc”, *Azattyun Radiokayan*, 27 Mart 2025, <https://www.azattyun.am/a/33361885.html>.
- “Armenia’s Birth Rate Drops 7.8% in First 11 Months of 2024”, *Arka News Agency*, 13 Ocak 2025, <https://arka.am/en/news/society/armenia-s-birth-rate-drops-7-8-in-first-11-months-of-2024/>.
- Arshaluis Mgdesyian, “Moscow Comments on Armenia’s Strategic Partnership with the U.S. and Plans to Join the EU”, *Business Media*, 14 Ocak 2025, <https://bm.ge/en/news/moscow-comments-on-armenias-strategic-partnership-with-the-us-and-plans-to-join-the-eu>.
- Arshaluys Barseghyan, “PM Pashinyan sits out CIS Summit after Testing Positive for COVID-19”, *OC Media*, 25 December 2025, <https://oc-media.org/pm-pashinyan-sits-out-cis-summit-after-testing-positive-for-covid-19/>.
- Astghik Bedevian, “Armenian Church Head to Shun State TV for New Year Address”, *Azattyun Radiokayan*, 26 Aralık 2024, <https://www.azattyun.am/a/33253985.html>.

- Astghik Bedevian, “German FM Visits Yerevan En Route to Baku”, *Azatutyun Radiokayan*, 20 Kasım 2025, <https://www.azatutyun.am/a/33209527.html>.
- Astghik Bedevian, “Official Explains Armenian Boycott of COP29”, *Azatutyun Radikayan*, 21 Kasım 2024, <https://www.azatutyun.am/a/33211122.html>.
- “Azerbaijan Hijacks Armenian-Turkish Normalization, Warns Speaker”, *ArmenPress*, 4 Mart 2025, <https://armenpress.am/en/article/1213490>.
- “Azerbaycan ve Ermenistan Arasında Barış Anlaşması Metni ‘İmzaya Hazır’”, *BBC News Türkçe*, 13 Mart 2025, <https://www.bbc.com/turkce/articles/ckgyklj618yo>.
- “Azerbaycan ve Ermenistan Dışişleri Bakanlarının Malta’da Görüşmeme Nedeni Belli Oldu”, *Oxu*, 5 Aralık 2025, <https://oxu.az/tr/siyasett/azerbaycan-ve-ermenistan-disisleri-bakanlari-malta-da-gorusecekler-mi>.
- “Baku, Yerevan Can Jointly Initiate Dissolution of OSCE Minsk Group — Diplomat”, *TASS*, 25 Aralık 2025, <https://tass.com/politics/1893475>.
- “Cabinet Members Resign Following Pashinyan’s Criticism”, *Mirror Spectator*, 19 Kasım 2024, <https://mirrorspectator.com/2024/11/19/cabinet-members-resign-following-pashinyans-criticism/>.
- “Catholicos Karekin II Condemns Armenian Genocide Denial at Easter Mass”, *Asbarez*, 21 Nisan 2025, <https://asbarez.com/catholicos-karekin-ii-condemns-armenian-genocide-denial-at-easter-mass/>.
- “Catholicos of All Armenians Karekin Bemoans Armenia’s Ills in Christmas Message”, *Mirror Spectator*, 9 Ocak 2025, <https://mirrorspectator.com/2025/01/09/catholicos-of-all-armenians-karekin-bemoans-armenias-ills-in-christmas-message/>.
- “Chief of General Staff of Armenian Army Participates in NATO Meeting”, *Report*, 16 Ocak 2025, <https://report.az/en/region/chief-of-general-staff-of-armenian-army-participates-in-nato-meeting/>.
- “Constitutional Court Cannot Nullify Declaration of Independence, Says Chief Justice”, *ArmenPress*, 14 Kasım 2025, <https://armenpress.am/en/article/1204946>.
- Csongor Körömi, “Armenian Parliament Adopts Law to Launch EU Membership Process”, *Politico*, 26 Mart 2025, <https://www.politico.eu/article/armenia-adopts-law-launch-european-union-accession-process/>.
- “Cumhurbaşkanı Erdoğan, Türk Devletleri Teşkilatı Devlet Başkanları Konseyi 11. Zirvesi’nde Konuştu”, *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı*, 6 Kasım 2024, <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-turk-devletleri-teskilati-devlet-baskanlari-konseyi-11-zirvesinde-konustu>.
- “Cumhurbaşkanı Erdoğan, Türkiye Ermenileri Patriği Maşalyan’a Mesaj Gönderdi”, *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı*, 24 Nisan 2025, <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-turkiye-ermenileri-patrigi-masalyana-mesaj-gonderdi-24-04-25>.
- “Debate of State Budget 2025 Continues at Joint Sitting of NA Committees: Foreign Minister Presents Ongoing Work on Peace Treaty”, *Aravot*, 31 Ekim 2024, <https://en.aravot.am/2024/10/31/354461>.
- “Delegations of Presidents and Vice Presidents of Nordic-Baltic Eight Parliaments Arrive in Armenia”, *ArmenPress*, 22 Ocak 2025, <https://armenpress.am/en/article/1210180>.
- “Deputy Speaker Rubinyan Informs Russian Deputy FM of Recent Developments in Armenia-Turkey Normalization”, *ArmenPress*, 18 Nisan 2025, <https://armenpress.am/en/article/1217559>.
- “Dışişleri Bakan Yardımcısı İkinci, ADF 2025 Marjında Görüşmeler Gerçekleştirdi”, *Hibya*, 13 Nisan 2025, <https://hibya.com/disisleri-bakan-yardimcisi-ikinci-adf-2025-marjinda-gorushmeler-gerceklestirdi-574064>.
- “EDB Names Reason Behind Armenia’s Economic Slowdown in November”, *Arka News Agency*, 30 Aralık 2024, <https://arka.am/en/news/economy/edb-reason-for-armenia-s-economic-slowdown-in-november/>.
- Elen Muradyan, “Armenian Foreign Minister Sees Broad Potential for Normalization with Turkey”, 13 Nisan 2025, <https://www.civilnet.am/en/news/944691/armenian-foreign-minister-sees-broad-potential-for-normalization-with-turkey/>.

- “Ermenistan Dışişleri Bakanı NTV’ye konuştu: Azerbaycan ile Barış Yakın mı?”, *NTV*, 13 Nisan 2025, https://www.ntv.com.tr/video/turkiye/ermenistan-disisleri-bakani-ntvye-konustu-azerbaycan-ile-baris-yakin-mi,Ev7MWG00M0C6quQqnBU_8w.
- “EU Announces New €270 Million Resilience and Growth Package for Armenia”, *EU NeighboursEast*, 5 Nisan 2025, <https://euneighbourseast.eu/news/latest-news/eu-announces-new-e270-million-resilience-and-growth-package-for-armenia/>.
- “EU Sees South Caucasus as Another Front of Hybrid Warfare — Russian MFA”, *TASS*, 17 Nisan 2025, <https://tass.com/politics/1945299>.
- “Finance Ministry: Armenia may Face Significant Challenges with Eaeu Exit”, *Report News Agency*, 13 Ocak 2025, <https://report.az/en/region/finance-ministry-armenia-may-face-significant-challenges-with-eaeu-exit/>.
- “FM Araghchi: Iran Determined to Broaden Ties with Armenia”, *Islamic Republic News Agency*, 20 Ocak 2025, <https://en.irna.ir/news/85725564/FM-Araghchi-Iran-determined-to-broaden-ties-with-Armenia>.
- “FM: Turkey Hopes Armenia-Azerbaijan Peace Agreement Will Be Signed in 2025”, *News.am*, 10 Ocak 2025, <https://news.am/eng/news/860914.html>
- “Foreign Minister Sergey Lavrov’s Statement and Answers to Media Questions Following Talks with Armenian Foreign Minister Ararat Mirzoyan”, *The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation*, 21 Ocak 2025, https://mid.ru/en/press_service/photos/meropriyatiya_s_uchastiem_ministra/1992316/.
- “From March 1, Solely Armenian Border Guard Troops to Control All Entry and Exit Points of Armenia, Announces Pashinyan”, *ArmenPress*, 28 Şubat 2025, <https://armenpress.am/en/article/1213259>.
- Gayane Saribekian, “Government Signals Fresh Deadline for Drafting New Constitution”, *Azatutyun Radiokayan*, 14 Ocak 2025, <https://www.azatutyun.am/a/33275637.html>.
- Gayane Saribekian, “Thousands of Karabakh Armenians Protest in Yerevan”, *Azatutyun Radiokayan*, 30 March 2025, <https://www.azatutyun.am/a/33364015.html>.
- “Greece may Hand Over Russian Air Defense Systems to Armenia – Enikos”, *Arka News Agency*, 26 Kasım 2025, https://arka.am/en/news/politics/greece-may-hand-over-russian-air-defense-systems-to-armenia-enikos/?sphrase_id=2703928.
- “Highlighting Separation of Church and State, Pashinyan Calls for Transparency”, *ArmenPress*, 25 Ocak 2025, <https://armenpress.am/en/article/1210425>.
- “His Holiness Catholicos Aram I Presides over the Prayer Service for the Restoration of the Rights of the Indigenous People of Artsakh in Antelias”, *The Middle East Council of Churches*, (erişim tarihi: 15 Mayıs 2025), <https://www.mecc.org/news-en/2024/11/12/his-holiness-catholicos-aram-i-presides-over-the-prayer-service-for-the-restoration-of-the-rights-of-the-indigenous-people-of-artsakh-in-antelias>.
- Hoory Minoyan, “Pashinyan Compares Western Armenia to “Western Azerbaijan”, *Armenian Weekly*, 26 Kasım 2024, <https://armenianweekly.com/2024/11/26/pashinyan-compares-western-armenia-to-western-azerbaijan>.
- Hoory Minoyan, “Aliyev Calls Armenia a “Fascist State””, *Armenian Weekly*, 8 Ocak 2025, <https://armenianweekly.com/2025/01/08/aliyev-calls-armenia-a-fascist-state/>.
- “IBRD to Provide \$40 Million to Armenia for Energy Infrastructure Modernization”, *ArmenPress*, 22 Ocak 2025, <https://armenpress.am/en/article/1210103>.
- “If Azerbaijan Doesn’t Have Intentions to Attack Armenia The Likelihood of Escalation in The Region is Zero – PM Pashinyan Responds to Aliyev”, *The Prime Minister of the Republic of Armenia*, 19 Aralık 2024, <https://www.primeminister.am/en/interviews-and-press-conferences/item/2024/12/19/Nikol-Pashinyan-Interview/>.
- “In Sign of Move Away from Moscow, Armenian Parliament Votes to Start EU Bid”, *Radio Free Europe/Radio Liberty*, 26 Mart 2025, <https://www.rferl.org/a/armenia-russia-us-west-eu/33360738.html>.
- “India, Iran, Armenia Hold 2nd Trilateral Consultations in New Delhi, Discusses Connectivity, Regional Cooperation”, *The Economic Times*, 13 December 2024, <https://economictimes.indiatimes.com/>

- news/india/india-iran-armenia-hold-2nd-trilateral-consultations-in-new-delhi-discusses-connectivity-regional-cooperation/articleshow/116271744.cms?from=mdr.
- “Iran, Armenia Conclude Joint Military Drill Along Border”, *Xinhua*, 11 Nisan 2025, <https://english.news.cn/20250411/12baa69485e948199ed6d3f7f4519e43/c.html>
- “Iran, Armenia FMs Meet on Sidelines of UN Conference in Geneva”, *Islamic Republic of Iran Ministry of Foreign Affairs*, 24 Şubat 2025, <https://en.mfa.ir/portal/newsview/762012>.
- “Iran, Armenia Should Elevate Ties to Strategic Partnership”, *Mehr News Agency*, 15 Nisan 2025, <https://en.mehrnews.com/news/230588/Iran-Armenia-should-elevate-ties-to-strategic-partnership>.
- “Journalists Arriving in Armenia from Turkey Visited Armenian-Turkish Border”, *Lurer*, 12 Mart 2025, <https://www.1lurer.am/en/2025/03/12/Journalists-arriving-in-Armenia-from-Turkey-visited-Armenian-Turkish-border/1278364>.
- “Kansas Military Delegation Visits Armenia: Cooperation Directions Discussed at the Ministry of Defense”, *MassisPost*, 23 Ocak 2025, <https://massispost.com/2025/01/kansas-military-delegation-visits-armenia-cooperation-directions-discussed-at-the-ministry-of-defense/>.
- “‘Karabakh Movement Must Not Continue’ Pashinyan Angrily Asserts”, *Asbarez*, 26 March 2025, <https://asbarez.com/karabakh-movement-must-not-continue-pashinyan-angrily-asserts/>.
- “Lukashenko Warns Armenia Against Flirting with the West”, *Belta*, 26 Ocak 2025, <https://eng.belta.by/president/view/lukashenko-warns-armenia-against-flirting-with-the-west-164953-2025/>.
- Marianna Mkrtchyan, “Delegation of Iran-Armenia Parliamentary Friendship Group Arrives in Yerevan”, *ArmInfo*, 13 Ocak 2024, https://arminfo.info/full_news.php?id=88323&lang=3.
- “Meeting of the Foreign Minister of Armenia with the EU Special Representative for the South Caucasus and the Crisis in Georgia”, *Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Armenia*, 3 Nisan 2025, https://www.mfa.am/en/press-releases/2025/04/03/Mirzoyan_Grono/13165.
- “Meeting of the Minister of Foreign Affairs of Armenia with the EU Special Representative for the South Caucasus and the Crisis in Georgia”, *Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Armenia*, 10 Ocak 2025, https://www.mfa.am/en/press-releases/2025/01/10/Mirzoyan_EU/13028.
- “Mirzoyan: Armenia and Azerbaijan are Very Close to Finalizing Draft Peace Agreement”, *News.am*, 11 Mart 2025, <https://news.am/eng/news/871102.html>.
- “Moscow Warns of Growing NATO Influence in Caucasus”, *Asbarez*, 6 Mayıs 2025, <https://asbarez.com/moscow-warns-of-growing-nato-influence-in-caucasus/>.
- “New Report: Azerbaijani Regime Ethnically Cleansed Nagorno-Karabakh According to International Fact-Finding Mission”, *Freedom House*, 11 Kasım 2024, <https://freedomhouse.org/article/new-report-azerbaijani-regime-ethnically-cleansed-nagorno-karabakh-according-international>.
- “No Outright Winner in Gyumri Municipal Election”, *Hetq*, 31 Mart 2025, <https://hetq.am/en/article/173504>.
- “No: 91, 24 Nisan 2025, Bazı Ülkelerin Yetkililerince 1915 Olaylarına İlişkin Yapılan Beyanlar Hk.”, *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*, 24 Nisan 2025, https://www.mfa.gov.tr/no_-91_-bazi-ulkelerin-yetkililerince-1915-olaylarina-iliskin-yapilan-beyanlar-hk.tr.mfa.
- “Official Visit of the Foreign Minister of Iran to Armenia”, *Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Armenia*, 25 Mart 2025, https://www.mfa.am/en/press-releases/2025/03/25/Armenia_Iran/13143.
- Oleh Pavliuk, “Armenian PM Decides not to Participate in Another Summit with Putin”, *Pravda*, 25 Aralık 2024, <https://www.pravda.com.ua/eng/news/2024/12/25/7490648/>.
- “Opening of Armenia-Turkey Border: Trade Impact”, *German Economic Team*, Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2025, <https://www.german-economic-team.com/en/newsletter/opening-of-armenia-turkey-border-trade-impact/>.
- “Participation of the Deputy Minister of Foreign Affairs of Armenia in the Panel Discussion at the ‘Manama Dialogue’”, *Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Armenia*, 7 Aralık 2024, <https://www.mfa.am/en/press-releases/2024/12/07/participation-of-the-deputy-minister-of-foreign-affairs-of-armenia-in-the-panel-discussion-at-the-%E2%80%9C12993>.

- “Pashinyan Calls Armenia’s Declaration of Independence ‘A Big Problem And Tragedy’”, *Arka News Agency*, 14 Kasım 2025, https://arka.am/en/news/politics/pashinyan_calls_armenia_s_declaration_of_independence_a_big_problem_and_tragedy/.
- “Pashinyan Explains Why Armenia Doesn’t Seek Azeri Constitutional Change”, *ArmenPress*, 13 Kasım 2025, <https://armenpress.am/en/article/1204830>.
- “Pashinyan to Chair Eurasian Intergovernmental Council Session in Moscow”, *ArmenPress*, 13 December 2024, <https://armenpress.am/en/article/1207357>.
- “Pashinyan: Resignations in Armenia are Systemic, not Personal”, *Arka News Agency*, 22 Kasım 2024, <https://arka.am/en/news/politics/pashinyan-resignations-in-armenia-are-systemic-not-personal/>.
- “Paşinyan, Ermenistan’ın Azerbaycan’dan Anayasa Değişikliği Talep Etmemesinin Nedenini Açıkladı”, *ArmenPress*, 13 Kasım 2024, <https://armenpress.am/tr/article/1204830>.
- “President of Poland is on Three-Day Official Visit to Armenia”, *ILurer*, 20 Kasım 2025, <https://www.1lurer.am/en/2024/11/25/President-of-Poland-is-on-a-three-day-official-visit-to-Armenia/1226389>.
- “President Vahagn Khachaturyan met with President of Georgia Mikheil Kavelashvili, who is on an Official Visit to Armenia”, *The President of the Republic of Armenia*, 29 Nisan 2025, <https://www.president.am/en/press-release/item/2025/04/29/President-Vahagn-Khachaturyan-met-with-the-President-of-Georgia/>.
- “Prime Minister Nikol Pashinyan’s Interview with Public Television”, *The Prime Minister of the Republic of Armenia*, 22 Kasım 2025, <https://www.primeminister.am/en/interviews-and-press-conferences/item/2024/11/22/Nikol-Pashinyan-Interview/>.
- “Prime Minister Nikol Pashinyan’s Message on the Occasion of May 9”, *The Prime Minister of the Republic of Armenia*, 9 Mayıs 2025, <https://www.primeminister.am/en/statements-and-messages/item/2025/05/09/Nikol-Pashinyan-Congratulations/>.
- “Prime Minister Nikol Pashinyan’s Interview with Public Television”, *The Prime Minister of the Republic of Armenia*, 25 Ocak 2025, <https://www.primeminister.am/en/interviews-and-press-conferences/item/2025/01/25/Nikol-Pashinyan-Interview-Petros-Ghazaryan/>.
- “Prime Minister Nikol Pashinyan’s Official Visit to the Republic of Estonia”, *The Prime Minister of the Republic of Armenia*, Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2025, <https://www.primeminister.am/en/foreign-visits/item/2025/04/27/Nikol-Pashinyan-visiting-Estonia/>.
- “Prime Minister Nikol Pashinyan’s Working Visit to Hungary”, *The Prime Minister of the Republic of Armenia*, 6 Kasım 2025, <https://www.primeminister.am/en/foreign-visits/item/2024/11/06/Nikol-Pashinyan-visiting-Hungary/>.
- “Prime Minister Nikol Pashinyan’s Working Visit to the Holy See (Vatican)”, *The Prime Minister of the Republic of Armenia*, 18 Kasım 2025, <https://www.primeminister.am/en/foreign-visits/item/2024/11/18/Nikol-Pashinyan-visiting-Vatican/>.
- “Prime Minister Nikol Pashinyan’s Working Visit to the Munich”, *The Prime Minister of the Republic of Armenia*, Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2025, <https://www.primeminister.am/en/foreign-visits/item/2025/02/13/Nikol-Pashinyan-visiting-Munich/>.
- “Prime Minister Nikol Pashinyan’s Working Visit to the USA”, *The Prime Minister of the Republic of Armenia*, Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2025, <https://www.primeminister.am/en/foreign-visits/item/2025/02/03/Nikol-Pashinyan-visiting-Vashington/?ref=oc-media.org>.
- “Putin Denies Foreign Aggression against Armenia”, *Azattyun Radiokayan*, 28 Kasım 2025, <https://www.azattyun.am/a/33219461.html>.
- Robert Zargarian, “Yerevan Has ‘No Plans Yet’ to Quit Russian-Led Trade Bloc”, *Azattyun Radiokayan*, 13 Ocak 2025, <https://www.azattyun.am/a/33274100.html>.
- Robert Zargarian, IMF, “World Bank Note Slowing Growth in Armenia”, *Azattyun Radiokayan*, 28 Nisan 2025, <https://www.azattyun.am/a/33399140.html>.
- Ruslan Rehimov, “Azerbaycan Cumhurbaşkanı Aliyev, Fransa’nın Ermenistan’ı Yeni Savaşa Sürüklediğini Söyledi”, *Anadolu Ajansı*, 13 Mart 2025, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/azerbaycan-cumhurbaskani-aliyev-fransanin-ermenistani-yeni-savasa-surukledigini-soyledi/3508953>.

- Ruslan Rehimov, Büşranur Keskinliç, "Azerbaycan ve Ermenistan Dışişleri Bakanları Antalya'da Görüştü" *Anadolu Ajansı*, 12 Nisan 2025, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/azerbaycan-ve-ermenistan-disisleri-bakanlari-antalyada-gorustu/3536200>.
- "Russia 'Stunned' By Pashinian's Armenian Genocide Comments", *The California Courier*, 6 Şubat 2025, <https://www.thecaliforniacourier.com/russia-stunned-by-pashinians-armenian-genocide-comments/>.
- "Russia Always Perceived Armenian Genocide as Its Own Grief, Says Moscow", *ArmenPress*, 24 April 2025, <https://armenpress.am/en/article/1218063>.
- "Russia Concerned about Armenia EU Move, Says Pashinyan after Putin Call", *ArmenPress*, 31 Ocak 2025, <https://armenpress.am/en/article/1210902>.
- "Russian Border Guards Leave Armenia-Iran Checkpoint", *Azattyun Radiokayan*, 30 Aralık 2024, <https://www.azattyun.am/a/33258387.html>.
- "Russian Border Guards Leave Armenia-Iran Checkpoint", *Azattyun Radiokayan*, 30 Aralık 2024, <https://www.azattyun.am/a/33258387.html>.
- Ruzanna Stepanian, "Aliyev Again Rules out Unconditional Peace Deal with Armenia", *Azattyun Radiokayan*, 2 Nisan 2025, <https://www.azattyun.am/a/33368783.html>.
- Ruzanna Stepanian, "Pashinian Confirms Refusal to Host Eurasian Union Summit", *Azattyun Radiokayan*, 4 Aralık 2025, <https://www.azattyun.am/a/33226874.html>.
- Ruzanna Stepanian, "Pashinian Under Fire After Questioning Armenian Genocide", *Azattyun Radiokayan*, 27 Ocak 2025, <https://www.azattyun.am/a/33290488.html>.
- "Secretary of Iran's Supreme National Security Council Arrives in Armenia", *ArmenPress*, 8 Ocak 2025, <https://armenpress.am/en/article/1209013>.
- Shoghik Galstian, "Armenian Protest Leader Admits 'Mistakes'", *The Mirror Spectator*, 2 Ocak 2025, <https://mirrorspectator.com/2025/01/02/armenian-protest-leader-admits-mistakes/>.
- Shoghik Galstian, "Pashinian Defends Trip To Moscow", *Azattyun Radiokayan*, 7 Mayıs 2025, <https://www.azattyun.am/a/33407443.html>.
- Shoghik Galstian, "Pashinian Under Fire For Another 'Pro-Turkish' Statement", *Azattyun Radiokayan*, 25 Kasım 2025, <https://www.azattyun.am/a/33215221.html>.
- "Signing of the Joint Declaration on the Strategic Partnership Between the Republic of Armenia and the Netherlands", *Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Armenia*, 12 Mart 2025, https://www.mfa.am/en/press-releases/2025/03/12/Armenia_Netherlands/13109.
- Siranush Ghazanchyan, "Armenia's Balanced Foreign Policy Reaching Its Primary Milestone – PM", *Public Radio of Armenia*, 15 Ocak 2025, <https://en.armradio.am/2025/01/15/armenias-balanced-foreign-policy-reaching-its-primary-milestone-pm/>.
- Siranush Ghazanchyan, "Armenian FM to Pay Official Visit to Brazil", *Public Radio of Armenia*, 19 Mart 2025, <https://en.armradio.am/2025/03/19/armenian-fm-to-pay-official-visit-to-brazil/>.
- Siranush Ghazanchyan, "Armenian PM Offers Condolences to Families of Turkey Ski Resort Fire Victims", *Public Radio of Armenia*, 22 Ocak 2025, <https://en.armradio.am/2025/01/22/armenian-pm-offers-condolences-to-families-of-turkey-ski-resort-fire-victims/>.
- "Slovenian Foreign Minister to Pay Official Visit to Armenia", *Arka News Agency*, 15 Nisan 2025, <https://arka.am/en/news/politics/slovenian-foreign-minister-to-pay-official-visit-to-armenia/>.
- "Soykırım da Artık Bir Öncelik Değil", *Ermenistan Kamu Radyosu*, 31 Ekim 2024, https://tr.armradio.am/2024/10/31/soykirim-da-artik-bir-oncelik-degil/?doing_wp_cron=1747218861.8346560001373291015625.
- "Speech of the Minister of Foreign Affairs of Armenia Ararat Mirzoyan at Rio Branco Institute in Brazil", *Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Armenia*, 20 Mart 2025, https://www.mfa.am/en/speeches/2025/03/20/Mirzoyan_RioBranco/13131.
- "State Department Responds to Aliyev's Claims of U.S. Arming Yerevan", *Arka News Agency*, 25 Aralık 2025, <https://arka.am/en/news/politics/state-department-responds-to-aliyev-s-claims-of-u-s-arming-yerevan/>.

- “Statement by Three Armenian National Political Parties”, *Asbarez*, 18 Şubat 2025, <https://asbarez.com/statement-by-three-armenian-national-political-parties/>.
- “Telephone Conversation with Prime Minister of Armenia Nikol Pashinyan”, *President of Russia*, 17 Ocak 2025, <http://www.en.kremlin.ru/events/president/news/76123>.
- “The 14th Session of the Intergovernmental Commission on Economic Cooperation Between Armenia and Georgia Took Place”, *The Prime Minister of the Republic of Armenia*, 30 Ocak 2025, <https://www.primeminister.am/en/press-release/item/2025/01/30/Nikol-Pashinyan/>.
- “The Border Guard is a Symbol of Peace and Security, And Our Policy is to Increase The Presence of Border Guards Along The Borders of The Republic of Armenia. Prime Minister”, *The Prime Minister of the Republic of Armenia*, 26 Nisan 2025, <https://www.primeminister.am/en/press-release/item/2025/04/26/Nikol-Pashinyan/>.
- “The Delegation Led by Edward Asryan is on an Official Visit to the Hellenic Republic”, *Ministry of Defence of the Republic of Armenia*, 27 Şubat 2025, <https://www.mil.am/en/news/12639>.
- “There’s a Chance to Open New Era in Caucasus’ - Armenian Foreign Minister at Antalya Forum”, *JAM News*, 14 Nisan 2025, <https://jam-news.net/armenian-fm-on-antalya-diplomacy-forum/>.
- “To the participants of the Second International Conference on “The Right to Return: Advancing Justice for Azerbaijanis Expelled from Armenia”, *President of the Republic of Azerbaijan*, 5 Kasım 2024, <https://president.az/en/articles/view/67466>.
- “Turkey Again Says Normalization with Armenia Depends on Yerevan-Baku Peace Process”, *ArmenPress*, 6 Kasım 2024, <https://armenpress.am/en/article/1204157>.
- “Türkiye-Armenia Dialogue Has Never Been So Active: Pashinyan”, *Hürriyet Daily News*, 5 Şubat 2025, <https://www.hurriyetdailynews.com/turkiye-armenia-dialogue-has-never-been-so-active-pashinyan-205472>.
- “U.S. Secretary Of State: Now is Time for Azerbaijan And Armenia to Sign Peace Treaty”, *Apa*, 14 Mart 2025, <https://en.apa.az/foreign-policy/us-secretary-of-state-now-is-time-for-azerbaijan-and-armenia-to-sign-peace-treaty-462940>.
- “U.S., Armenia Sign Strategic Partnership Agreement”, *Radio Free Europe*, 15 Ocak 2025, <https://www.rferl.org/a/armenia-partnership-agreement-blinken-mirzoyan-russia/33276117.html>.
- “Visit of H.E. Ararat Mirzoyan, Minister of Foreign Affairs of the Republic of Armenia to India”, *Ministry of External Affairs Government of India*, 10 Mart 2025, <https://www.mea.gov.in/press-releases.htm?dtl/39146>.
- “We Have Decided to Adopt a Balanced and Balancing Foreign Policy, Which Means That We Will Try to Balance Relations with the EU, Russia and Regional Powers, Prime Minister”, *The Prime Minister of the Republic of Armenia*, 23 Ocak 2025, <https://www.primeminister.am/en/press-release/item/2025/01/23/Nikol-Pashinyan-Panel-discussion/>.
- “Yerevan and Ankara to Discuss Relaunch of Gyumri-Kars Railway”, *Arka News Agency*, 25 Ekim 2024, https://arka.am/en/news/politics/yerevan_and_ankara_to_discuss_relaunch_of_gyumri_kars_railway_.
- “Yerevan Responded to Moscow’s Request for the Pentagon to Transfer Equipment to Armenia”, *Eurasia Daily*, 20 Mart 2025, <https://eadaily.com/en/news/2025/03/20/yerevan-responded-to-moscows-request-for-the-pentagon-to-transfer-equipment-to-armenia>
- “Yerevan’s Participation in ICC ‘Directly Harms Russia-Armenia’ Ties, Moscow Warns”, *Asbarez*, 4 December 2024, <https://asbarez.com/yerevans-participation-in-icc-directly-harms-russia-armenia-ties-moscow-warns/>.
- Xandie (Alexandra) Kuenning, “Armenia Turkey Checkpoint to Temporarily Open for Humanitarian Aid to Syria”, *OC Media*, 20 Mart 2025, <https://oc-media.org/armenia-turkey-checkpoint-to-temporarily-open-for-humanitarian-aid-to-syria/>.
- “35th ARF World Congress Convened in Yerevan”, *Asbarez*, <https://asbarez.com/35th-arf-world-congress-convenes-in-yerevan/>.
- “64th plenary session of PABSEC General Assembly held in Yerevan”, *ArmenPress*, 13 December 2024, <https://armenpress.am/en/article/1207458>.